

GYVENTOJŲ RINKIMINĖS ELGSENOS KAITA VILNIAUS SUBURBANIZACIJOS ZONOJE

Ieva Savickaitė, Dovilė Krupickaitė, Rolandas Tučas

Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio 21, LT-03101, Vilnius

El. paštas: ieva.savickaite7@gmail.com; dovile.krupickaite@gf.vu.lt; rolandas.tucas@gf.vu.lt

Savickaitė I., Krupickaitė D., Tučas R. CHANGE OF ELECTORAL BEHAVIOUR OF RESIDENTS IN VILNIUS SUBURBAN ZONE. *Geografijos metraštis* 46, 2013.

Abstract. This paper analyses the influence of suburbanization on the electoral behaviour of residents based on the election data of the Lithuanian Parliament (2000–2012), and the President and the municipality. The research area is Vilnius suburban zone which is dominated by the Polish identity residents. The intensifying suburbanization may lead to ethnicity conflict between local residents (the Polish) and new suburbans who are mainly Lithuanians. The election data in Vilnius suburban zone were analysed in the context of neighbourhood effect and spatial context theories. According to the two theories, there are two types of voters, namely the newcomers – who prefer political centre – right and the long-term residents, who are mainly Polish voters for political centre – left. The distribution trend of different voters are closely related to the population changes in Vilnius suburban zone.

References 20. Figs 5. Table 1. In Lithuanian, summary in English.

Keywords: Vilnius suburban zone, suburbanization, electoral geography, suburban voter, voting behaviour, neighbourhood effect, spatial context, contextual effect.

Received: November 2013; accepted: December 2013

Įvadas

Rinkiminis elgesys – tai vienas iš svarbių politinių bei visuomeninių procesų rodiklių (Jan-kauskas, 2002), sulaukiantis nemažai mokslininkų dėmesio. Neretai rinkėjų elgesys Lietuvoje analizuojamas miesto – kaimo priešpriešoje (Petrulis, 2009), tačiau šioje sandūroje atsidūrusio priemiesčio rinkėjo elgsena tirta nedaug, nepaisant to, kad aktyvi suburbanizacija aplink didžiuosius Lietuvos miestus keičia gyventojų struktūrą, kartu, tikėtina, ir rinkiminę elgseną (Petrulis, 2009). Suburbanizacijos mastus Lietuvoje atspindi tai, kad nuo 1992 m. vidinės migracijos srautas miestas – kaimas tapo vyraujančiu ir piką pasiekė 2003 m. (Lietuvos statistikos departamento..., 2013-03-01), gyventojų skaičius 2001–2011 m. didėjo tik didžiuosius miestus supančiose rajonų savivaldybėse (Lietuvos statistikos, 2012). Suburbanizacija Lietuvoje pagal migruojančiųjų socialinę padėtį priartėjo prie vakarietiško modelio rinkos ekonomikos šalių pavyzdžio, t. y. priemiestinės zonos tapo aukštesniųjų socialinių sluoksnių gyvenamąja vieta (Ubarevičienė, Burneika, Kriaučiūnas 2010–2011).

Rinkiminės elgsenos kaita ypač aktuali Vilniaus priemiesčiuose, kur suburbanizacija lemia ir gyventojų tautinės sudėties kaitą. Vilniaus priemiestinėje zonoje lenkų tautinė mažuma sudaro apie pusę gyventojų (kai kuriose seniūnijose daugiau nei 90 proc. gyventojų) ir formuoja tautinę daugumą teritorijose, nepaveiktose suburbanizacijos (Ubarevičienė, Burneika, van Ham, 2012). Tikėtina, kad šioje zonoje vykstanti suburbanizacija kelia įtampą tarp naujakurių (ypač lietuvių) ir lenkų tautinės mažumos. Nors akivaizdžių konfliktų nekyla, tačiau besireiškiančių kylančios įtampos ženklų galima pastebėti atliekant analizę unitarizmo – federalizmo ašyje. Lietuvai, esant unitarinei valstybei, bet koks aiškesnis regioninių partijų palaikymas žymi tam tikrų valstybės dalių polinkį į didesnę savarankiškumą, kuris

politiškai įgyvendinamas per federalinių teisių įgavimą (Petrulis, 2009). Kaip pažymi G. Paltanavičiūtė (Paltanavičiūtė, 2005), analizavusi etninių įtampų tyrimo problemą socialiniame lauke, koncentruotai gyvenančių tautinių mažumų partijos gali vaidinti svarbų vaidmenį valstybės politiniame gyvenime. Tikėtina, kad vykstantys pokyčiai kelia įtampų ne tik vietos, bet ir visos šalies, regiono mastu, todėl politinių preferencijų kaitos pažinimas yra svarbus siekiant sėkmingai reguliuoti galimas grėsmes.

Šiame darbe atlikta išsami 2000–2012 metų Lietuvos Respublikos Prezidento (toliau tekste – Prezidento), Lietuvos Respublikos Seimo (toliau tekste – Seimo) ir savivaldos rinkiminių preferencijų teritorinės raiškos analizė Vilniaus suburbanizacijos zonoje. Tyrimo **tikslas** – nustatyti gyventojų rinkiminės elgsenos pokyčius esant specifinei etninei situacijai, akcentuojant politinės kairės ir dešinės partijų palaikymą. Straipsnyje pirmiausia apžvelgiama rinkėjų elgsenos teritorinių veiksnių įtaką aiškinančios teorijos ir tyrimai pasaulyje ir Lietuvoje. Antrojoje straipsnio dalyje aprašoma tyrimo metodika, kurioje apibrėžiama tyrimo zona, aptariami minėtų rinkimų duomenų teritorinės analizės ypatumai ir partijų vietos identifikavimo „kairės – centro – dešinės“ politiniame spektre problema. Tyrimo rezultatų skyriuje detalai analizuojami rinkėjų politinę elgseną atspindinčių rodiklių (rinkėjų aktyvumas, politinės preferencijos) kaita ir teritorinis pasiskirstymas. Straipsnio gale pateikiamos išvados.

Teorinis tyrimo kontekstas

Gyventojų rinkiminės elgsenos teritoriniai ypatumai tiriami dviem aspektais: 1) rinkėjų rinkiminės elgsenos teritorinius skirtumus priešastiniais ryšiais siejant su bendro pobūdžio socialiniais, demografiniais, kultūriniais jų bruožais (objektyvieji veiksniai); 2) tiriant vietos / teritorijos įtaką rinkėjų politinėms nuostatomis (subjektyvieji veiksniai) (Туровский, 1999; Taylor, Flint, 2000; Petrulis, 2009). Nors dažnai tyrinėtojai savuose elektorinių teritorijos struktūrų tyrimuose apsiriboja tik vienu iš šių aspektų, tačiau geriausias rezultatas pasiekiamas integraliai taikant juos abu.

Dažniausiai tik statistinių duomenų kartografinė analizė paremti gyventojų rinkiminės elgsenos teritorinių skirtumų „objektyvaus“ priežastingumo tyrimai yra nesudėtingi, todėl su jais susiduriame dažniau (tokio pobūdžio yra dauguma Lietuvoje vykdytų elektorinių geografinių tyrimų). Tačiau jie neduoda objektyvaus atsakymo į klausimą, kodėl, pavyzdžiui, skirtingų regionų tuos pačius sociodemografinius ir kultūrinius bruožus turintys gyventojai balsuoja už skirtingas politines jėgas (kas itin ryšku ir Lietuvoje). Šią metodologinę „spragą“ kaip tik ir užpildo vietos / teritorijos įtakos rinkėjų politinėms nuostatomis tyrimai. Tačiau pastarieji yra gerokai reiklesni darbo sąnaudoms bei reikalauja gerokai sudėtingesnės metodikos (gyventojų, ekspertų apklausos, žiniasklaidos šaltinių analizė ir kt.).

Žymaus britų geografo R. Johnstono teigimu, teritorija / vieta stipriai veikia politinius, socialinius-ekonominius ir kt. procesus, kurių išraiška – elektorinis elgesys (Petrulis, 2009). Šiuo metu moksliniuose darbuose vietos / teritorijos įtaka gyventojų politinėms nuostatomis yra aiškinama dviem teorijomis – kaimynystės efekto (angl. *neighbourhood effect*) ir teritorinio (erdvinio) konteksto teorija (angl. *spatial context* arba *contextual effect*).

Kaimynystės efekto teorija teigia, kad rinkėjo apsisprendimui įtaką daro artimiausių supančių žmonių, kolegų bei vietoje dominuojančios nuomonės, tad gyventojų apsisprendimas balsuoti už vieną ar kitą partiją priklauso nuo vyraujančios partijos palaikymo gyvenamoje teritorijoje (Туровский, 1999; Taylor, Flint, 2000; Agnew, 2002; Johnston, Pattie 2006). Ši teorija akcentuoja lokalinio lygmens – vietos – reikšmę rinkėjų preferencijoms (Petrulis, 2009). Kaimynystės efektu galima laikyti arčiausiai gyvenančių žmonių bei vietovėje dominuojančios nuomonės įtaką rinkėjo apsisprendimui balsuoti už vieną ar kitą politinę partiją (Туровский, 1999; Agnew, 2002; Johnston, Pattie 2006; Ramonaitė, Maliukevičius, Degutis 2007; Petrulis, 2009).

Teritorinio konteksto teorija teritorinius skirtumus aiškina įvairių socialinių rodiklių pagrindu. Ji teigia, kad balsavimo skirtumų atsiranda dėl skirtingo rinkėjų poliarizavimosi pagal rinkiminio elgesio priežastis ir motyvus atskiruose regionuose (Petruolis, 2009). Šį dėsnį apie teritorijos (regiono ar mažesnio arealo) poveikį gyventojų sociopolitinei sanklodai suformulavo J. Agnew, remdamasis Italijos elektorato elgesio modeliu. Teigiama, jog regioniškas (teritoriškas) – vienas iš rinkimų rezultatus lemiančių veiksnių, o ne tik sociopolitinių kriterijų išraiška. J. Agnew teigimu, regioniniai elektoriniai skirtumai žymi atskirus vyraujančius kontekstus tam tikruose arealuose, dėl to regioniška skiriasi rinkimų rezultatai. Teritorinis kontekstas suprantamas taip, kad atitinkamo regiono gyventojai mąsto tik jų, o ne kitų gyventojų teritorijai būdingomis vertybėmis, todėl skirtingų šalies regionų rinkėjų palankumas tai pačiai politinei jėgai gali būti nulemtas visiškai skirtingų, tik tų regionų rinkėjams aktualių priežasčių (Petruolis, 2009).

Elektorinės geografijos darbuose kartais dar skiriamas ir „rinkimų kampanijos efektas“ – paramos politinėms jėgoms teritorinius skirtumus siejantis su politinių jėgų vykdomos rinkimų kampanijos intensyvumo ir efektyvumo teritoriniais skirtumais bei nevienodu partijos padalinių (jos skyrių ir pan.) veiklos efektyvumu regionuose (Туровский, 1999).

Pirmieji rinkiminės elgsenos priemiesčiuose tyrimai buvo atlikti Jungtinėse Amerikos Valstijose, kurios dažnai vadinamos „priemiesčių tauta“. Nepaisant to, politologai (apžvalgininkai) turi mažai žinių, kaip demokratija operuoja šiose gyvenvietėse ir kaip socialinė aplinka veikia politinį gyvenimą (Baldassare, 1992; Oliver, Ha, 2007). Tyrimai JAV rodo, jog priemiesčių gyventojai labiau palaiko centro dešinės partijas (pavyzdžiui, JAV priemiesčiuose dominuoja respublikonai), o miestų gyventojai linkę labiau remti centro kairės partijas (JAV – demokratai). Panaši situacija ir JK bei kitose Vakarų Europos šalyse, kur priemiesčių gyventojai santykinai dažniau balsuoja už centro dešinės konservatyvias arba liberalias politines jėgas, o miestuose, priklausomai nuo vyraujančio jų gyventojų socialinio statuso bei užimtumo, dažniau balsuojama už centro kairės (leiboristus, socialdemokratų) arba centro dešinės liberalias politines jėgas (Hirsch, 1968; Taylor, Flint, 2000; Gainsborough, 2001; Walks, 2005; Walks, 2006).

Politinių partijų palaikymui įtakos gali turėti ir gyvenimo trukmė vienoje ar kitoje priemiesčio teritorijoje (Gainsborough, 2001; Walks, 2006). Tačiau svarbu, iš kur gyventojai atsikraustė: jei persikėlė iš vieno priemiesčio į kitą, svarbiausiu veiksniu tampa bendra gyvenimo trukmė abiejuose, o ne vien tik antrajame, priemiesčiuose (Gainsborough, 2001). H. Hirsch teigimu, kartą atsidūrus priemiestyje, tarp kaimynų, palaikančių respublikonus, naujas priemiesčio gyventojas bus įtrauktas į jų palaikymo gretas (Hirsch, 1968). Pastebėta, kad naujai atvykę priemiesčių gyventojai linkę aktyviau integruotis į vietos politinę aplinką nei senieji tų teritorijų gyventojai. Augančiuose priemiesčiuose daugiausia rinkėjų balsų surinkdavo respublikonai (Manis, Stine, 1958–1959). Į JAV panaši situacija susiklostė ir Jungtinėje Karalystėje.

F. M. Wirtas tai paaiškino paprasta teorija: naujieji imigrantai su savo vaikais, išnaudoję „naujojo kurso“¹ (angl. *new deal*) programos privalumus, persikraustydami į priemiesčius pakeitė savo politinius nusistatymus į ištikimybę respublikonams dėl dviejų priežasčių: 1) adaptacijos teritorijoje, 2) tačiau svarbiausia – respublikonų palaikymas buvo aukštesnės socialinės klasės indikatorius (Wirt, 1965). Didžiojoje Britanijoje dešiniųjų partijų palaikymas buvo siejamas su „virtimu į viduriniąją klasę“ (dirbančiųjų klasė asimiliuojasi su viduriniąja klase) (angl. *effects of embourgeoisement*). Šiuos procesus lėmė valstybės vykdoma politika, kuri sudarė gerėjančias gyvenimo sąlygas dirbančiųjų klasei (kilo atlyginimai, didėjo privačių namų skaičius ir gyventojų mobilumas) (Walks, 2005).

S. Rokkan²as regioninius elektorinius skirtumus aiškina skirtinga jų gyventojų socialine-eko-

¹ F. D. Ruzvelto parengta ūkinė, socialinė programa (1933–1939), kovai su didžiosios ekonominės krizės (1929–1933 m.) padariniais Jungtinėse Amerikos Valstijose (Encyclopedia Britannica, 2013-03-04).

nomine padėti, lemiančia politinių preferencijų regioninius skirtumus (Taylor, Flint, 2000; Agnew 1987; Cox 1987). Gausūs tyrimai atskleidė, jog rinkėjai, gaunantys didesnes pajamas ir turintys aukštesnį išsilavinimą, yra politiškai aktyvesni bei labiau linkę dalyvauti rinkimuose, nei rinkėjai, gaunantys žemesnes pajamas ir mažiau išsilavinę. Kitaip tariant, aukštesnis socialinis-ekonominis statusas ragina ar įpareigoja dalyvauti rinkimuose, priešingai, žemesnis statusas neskatina ir neįpareigoja atiduoti savo balsu rinkimuose. Rinkos ekonomikos šalių priemiesčių tyrimų pavyzdžiu išsiaiškinta, jog priemiesčių rinkėjai daugiau linkę atiduoti savo balsus už tas partijas ar pavienius kandidatus, kurie gerai žino ir išmano vietos problemas. Be to, jie aktyvesni nei miesto rinkėjai (Oliver, Ha, 2007).

Elektorinis geografinis tyrimas turi būti atliekamas kompleksiskai vertinant visus šiuos aspektus. Aptartas teorijas galima panaudoti analizuojant visuomenės politinių nuostatų teritorinės raiškos Vilniaus suburbanizacijos zonoje priežastis. Ši zona, kaip ir į rytus, šiaurės rytus bei pietryčius nuo jos esančios atokesnės Švenčionių, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų savivaldybių dalys, Lietuvos kontekste išsiskiria ypač dideliu etninės partijos – Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (LLRA) – palaikymu. Itin ryškus „savos“ regioninės partijos palaikymas Pietryčių Lietuvoje siejamas su tradiciniu vietos gyventojų tvirtu įsitikinimu, kad būtent ji geriausiai gina lenkų etninės mažumos interesus. Šį, Pietryčių Lietuvos regioninį, ypatumą galima pagrįsti keliais aspektais. Pirmiausia, regione itin ryškūs saviti kultūriniai bruožai, labiausiai išskiriantys jį iš likusios Lietuvos teritorijos dalies. Antra – savita regiono istorinė ir kultūrinė raida suformavo tam tikrą teritorinį kontekstą – regiono gyventojai savo kultūrinį savitumą iškelia aukščiau visų kitų interesų (net socialinių bei ekonominių), – tai nėra būdinga likusiai Lietuvos daliai. Trečia, regione, išskyrus Vilniaus miestą, nėra didelių gyvenviečių, o skurstantys atokesnių kaimiškų seniūnijų bei mažesnių miestų gyventojai giliai integruoti ir labai priklausomi nuo vietinės valdžios bei darbdavių požiūrio į juos (socialinė parama, darbo vietos ir pan.). Bendruomeniškumas, santykinai didesnis religingumas bei ribota individualumo raiška lemia regiono gyventojų didelę priklausomybę nuo regione veikiančių socialinių, politinių institucijų, kaimynų, vietinės valdžios, darbdavių, katalikų dvasininkų požiūrio. Tai – labai svarbus specifinis Pietryčių Lietuvos bruožas, elektorinėje geografijoje vadinamas kaimynystės efektu. Tačiau kaimynystės efekto teorija politinių nuostatų teritorinės raiškos analizei pritaikoma sunkiau, nes reikalautų papildomos gyvenimo trukmės vienoje ar kitoje vietoje ir politinių preferencijų kaitos analizės. Regione itin ryškus ir rinkimų kampanijos efektas. Regioninė partija – LLRA – Pietryčių Lietuvos savivaldybėse suformavo stiprų partijos skyrių tinklą (daugumoje kitų Lietuvos savivaldybių LLRA iš viso neturi savo skyrių) ir vykdo efektyvią partijai palankią propagandinę veiklą. Partijos agitacinį efektyvumą labai sustiprina ir tai, kad Vilniaus ir Šalčininkų rajonų savivaldybių tarybų valdančioji dauguma, šių savivaldybių merai, seniūnai, dauguma kitų valstybės tarnautojų, vietinės inteligentijos atstovai, dvasininkai, vietos verslininkai ir kt. yra LLRA nariai arba aktyviai ją remia. O tai glaudžiai susiję su jau minėtu šiame Lietuvos regione itin ryškiu kaimynystės efektu.

Remiantis užsienio šalių pavyzdžiais, galima manyti, kad Vilniaus priemiestinės zonos rinkėjai turėtų balsuoti panašiai kaip ir kitų vakarietiško tipo rinkos ekonomikos šalių priemiesčių rinkėjai, palaikydami dešiniąsias partijas. Remiantis sociologinių tyrimų duomenimis (Ramonaitė, 2007), dešiniųjų liberalių ir nuosaikiai konservatyvių partijų šalininkai dažniausiai apibūdinami kaip išsilavinę, gaunantys aukštesnes pajamas ir politiškai aktyvesni rinkėjai. Ir, priešingai, kairiųjų partijų šalininkai siejami su žemesnį išsilavinimą įgijusiais, mažesnes pajamas gaunančiais, politinėje ir visuomeninėje veikloje mažiau aktyviais gyventojų sluoksniais. Tačiau negalima atmesti tokių veiksmų kaip skirtingos socialinės ekonominės, etninės, istorinės aplinkybės, galinčios daryti įtaką kitokių partijų pasirinkimui. Atlikus politinių preferencijų analizę Vilniaus priemiestinėje zonoje, galima siekti identifikuoti Vilniaus priemiesčio gyventojų rinkiminės elg-

senos kaitos priežastis.

Lietuvos miesto ir kaimo rinkėjo politinių preferencijų charakteristika kiek skiriasi nuo senųjų vakarietiško modelio rinkos ekonomikos šalių rinkėjų preferencijų charakteristikos. Kaip ir Centrinėje Europoje, Vilniuje ir kituose Lietuvos didmiesčiuose (Kaune, Klaipėdoje) populiarsnės liberalios (Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (LRLS), Lietuvos liberalų ir centro sąjunga (LiCS)) ir centro dešinės konservatyvios (Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (TS-LKD)) pakraipos partijos. Pagrindiniai šių partijų šalininkai – išsilavinę, provakarietišku pažiūrų rinkėjai, kurių socialinė padėtis yra gera (Jurkynas, 2005). Kaimiškose savivaldybėse yra visko: vienur, kaip ir Centrinėje bei Vakarų Europoje, populiarios konservatyvios, krikščioniškos pakraipos partijos (TS-LKD ir kt.). Kituose regionuose – agrarinės (šiuo metu Lietuvoje – Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS)) bei socialdemokratų (Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP)) partijos. Priešingai nei miesto rinkėjai, kaimo ir provincijos rinkėjai ilgisi sovietmečiu vyravusios „socialinės apsaugos“, todėl renkasi kairiąsias ir populistines partijas (Jurkynas, 2005).

Nors Lietuvoje elektoriniai geografiniai tyrimai pradėti dar XX a. pab. atkūrus nepriklausomybę ir įtvirtinus demokratiją (Kavaliauskas, Daugirdas, 1993; Kavaliauskas, 1995; Tučas, 2011), tačiau iki šiol mūsų šalyje pasigendama regioniniu bei lokaliu lygmeniu atliktų elektorinių geografinių tyrimų. Šiuo atveju galima paminėti nebent tik V. Daugirdo atliktus gyventojų rinkiminių preferencijų teritorinės raiškos tyrimus Ignalinos AE ir Šiaurės Lietuvos karstinio regionų pavyzdžiu (Daugirdas, 1998, 2000). Analizuodamas Šiaurės Lietuvos karstinio ir jam gretimų regionų teritorijos elektorines struktūras, laikė jas mažai kintančiomis, kurioms būdingas sunkiai paaiškinamas kairiųjų politinių partijų palaikymas (Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP), LSDP, Valstiečių partija ir kt.). Pastebėta, jog kairiosios partijos populiarsnės kaimo vietovėse (ypač Joniškio, Pakruojo, Radviliškio rajonų savivaldybėse), dešinėsios – didžiuosiuose miestuose (Šiauliuose, Panevėžyje). Tik tuometinė Lietuvos krikščionių demokratų partija (LKDP) buvo populiarsnė kaime, tačiau šios partijos santykinai didesnis populiarumas kaimo vietovėse paaiškinamas tuo, kad jos rėmėjų bazė – vyresnio amžiaus religingi kaimo vietovių gyventojai (Daugirdas, 2000). Antrasis – Ignalinos AE regionas (Visagino savivaldybėje, Ignalinos ir Zarasų rajonų savivaldybėse) – taip pat išskirtas kaip didesnio kairiųjų palaikymo politinis regionas. Tai lėmė šio regiono gyventojų marga tautinė sudėtis, nelietuvių tautybės Lietuvos piliečių tradicija santykinai dažniau rinkimuose balsuoti už kairiąsias politines jėgas, taip pat tų pačių priežasčių sąlygotas regiono gyventojų politinės savimones inertiškumas ir didesnis jų pasyvumas (Daugirdas, 1998). Atkreiptinas dėmesys, kad prabėgus keliolikai metų po šių publikacijų pasirodymo situacija kiek pasikeitė. Pasvalio ir Panevėžio rajonų savivaldybėse ilgesniam laikui įsitvirtino TS-LKD, o Joniškio rajono, Visagino savivaldybėse rinkėjų preferencijos nėra stabilios (balsuojama tai už LSDP ar Darbo partiją (DP), tai už liberalus (LiCS ir LRLS)), ir daugiau sietinos ne su rinkėjų preferencijų kaitos ideologiniais aspektais, o su Lietuvoje itin ryškiau „asmenybinio balsavimo“ bei didesniu palaikymo tos politinės partijos, kuriai atstovauja didesnės rinkėjų simpatijos sulaukęs kandidatas.

Elektorinių preferencijų skirtumai tarp kaimo ir miesto rinkėjų nagrinėjami ir V. Petrulio daktaro disertacijoje *Lietuvos politinio lauko teritorinė struktūra (elektorinio metodo pagrindu)* (Petrulis, 2009). Tyrimas atskleidė, kad didmiesčių gyventojai santykinai dažniau Seimo ir savivaldos rinkimuose balsuoja už nuosaikiai konservatyvias (Tėvynės sąjunga-Lietuvos konservatoriai (TS-LK)) ir liberalias (Lietuvos centro sąjunga (LCS), Lietuvos liberalų sąjunga (LLS), LiCS) politines partijas, o Prezidento rinkimuose aktyviau parėmė su provakarietiška geopolitine orientacija tapatinamo V. Adamkaus kandidatūrą. Kaimiškose teritorijose santykinai dažniau buvo balsuojama už LSDP, DP, LKDP ir kt. dažniau kairiojo centro politines jėgas, o Prezidento rinkimuose dažniau remiami dešiniojo centro politinių jėgų (TS-LK, LLS ir kt.) bei V. Adamkaus

politiniai oponentai (A. M. Brazauskas, R. Paksas, K. D. Prunskienė ir kt.) (Petruelis, 2009). J. Rudokaitė, naudodama kiek kitokią tyrimų metodiką ir įtraukdama vėliau vykusią Seimo (2008 m.), Prezidento (2009 m.) ir Europarlamento (2009 m.) rinkimų duomenis, gavo panašius rezultatus (Rudokaitė, 2012). Nors V. Petruelis savo darbe analizavo rinkėjų politinių preferencijų teritorinės raiškos skirtumus tarp kaimo ir miesto, iš bendro konteksto neišskirdamas priemiesčio rinkėjų, tačiau politinių preferencijų poliarizacija pagal gyvenamąją vietą išsiskiria jo disertacijoje pateiktoje Lietuvos teritorijos politinio rajonavimo kartoschemoje. Autorius išskyrė 7 elektorinius rajonus, iš kurių šiam tyrimui aktualiausias Pietryčių Lietuvos rajonas, sudarytas iš dviejų elektorinių parajonių. Pietryčių Lietuvos rajone atsiradę dešinės ar kairės dominavimo teritoriniai skirtumai aiškinami Vilniaus miesto įtakos stiprumu – Vilniaus miestą žiedu juosiančių seniūnijų gyventojams būdingos santykinai didesnės simpatijos dešiniojo centro politinėms jėgoms, tuo tarpu atokiau nuo Vilniaus esančiose seniūnijose didžiulio palaikymo sulaukia kairiajam centrui priskirtina regioninė partija – LLRA (Petruelis, 2009).

2012 metais buvo atliktas suburbanizacijos įtakos balsavimo savivaldos rinkimuose 1997–2011 m. aktyvumui ir Lietuvos lenkų partijos palaikymui Vilniaus regione tyrimas (Ubarevičienė, Burneika, van Ham, 2012). Tyrimo duomenimis, šis regionas išsiskiria kaip konfrontacinė zona tarp senųjų, dažniausiai lenkų tautybės priemiesčio gyventojų ir dažniausiai lietuvių tautybės naujakurių. Įvairių tyrimų duomenimis, pagrindinės šios konfrontacijos priežastys yra nevienodas regiono gyventojų socialinis-ekonominis statusas, skirtinga jų etninė priklausomybė, nevienodas religingumas (senieji regiono gyventojai gerokai religingesni už naujakurius), politinių pažiūrų įvairovė (Kavaliauskas, Valiūnaitė 2003; Paltanavičiūtė, 2005; Ubarevičienė, Burneika, van Ham, 2012). Antra vertus, ši konfrontacija tampa svarbiu veiksniu, skatinančiu rinkiminį aktyvumą. Tyrimas parodė, kad LLRA palaikymas mažėja, nors absoliutus rinkėjų skaičius ir aktyvumas Vilniaus suburbanizacinėje zonoje auga. Daroma prielaida, kad lenkų tautybės senieji vietos gyventojai tapo politiškai aktyvesni norėdami išlaikyti savo etninę partiją šalies ir savivaldybės valdyje (Ubarevičienė, Burneika, van Ham, 2012).

Apžvelgus reikšmingesnius, su šio darbo tematika susijusius tyrimus galima teigti, kad Lietuvoje atliktų elektorinės geografijos tyrimų rezultatai gali būti pritaikyti ir suburbanizacijos procesų paliestų teritorijų gyventojų rinkiminių preferencijų teritoriniams skirtumams analizuoti. Tokio pobūdžio tyrimų rezultatai turėtų reikšmingai papildyti Lietuvoje vykdomus jos teritorijos elektorinės struktūros tyrimus.

Tyrimo metodika

Siekiant iširti rinkiminės elgsenos kaitą Vilniaus miesto suburbanizacijos zonoje, teko spręsti du metodologinius uždavinius: 1) apibrėžti Vilniaus suburbanizacijos zoną kaip tyrimo teritoriją ir 2) atrinkti tiksliausią atsakymą į tyrimo klausimą suteikti galinčius rinkimų duomenis.

Suburbanizacijos zonos samprata. Suburbanizacija – viena iš urbanizacijos proceso apraiškų, rodančių priemiesčio (tranzitinės zonos) augimą miesto centro (branduolio) sąskaita (Pacione, 2005). Vykstant suburbanizacijai, visų pirma, aplink miestą esančiose kaimo vietovėse pradeda daugėti gyventojų, plečiamos jau esančios ir statomos naujos individualių namų gyvenvietės, vystoma infrastruktūra, vėliau neretai į šias teritorijas pradeda keltis ir įvairios įmonės. Svarbu tai, kad tiek atsikėlę gyventojai, tiek vystoma infrastruktūra ar besikuriančios įmonės būna mažai susiję su vietos senbuviais ir jų poreikiais: gyventojai dirba ar mokosi mieste, kelių infrastruktūra skirta kuo greičiau pasiekti mieste esančias darbo vietas, įmonėse taip pat dažniausiai dirba ne vietos gyventojai, o atvykę iš miesto ar kitų vietovių (Krupickaitė, 1999).

Teigiamas gyventojų (kartu ir rinkėjų) skaičiaus pokytis 2001–2011 m. buvo būdingas visoms

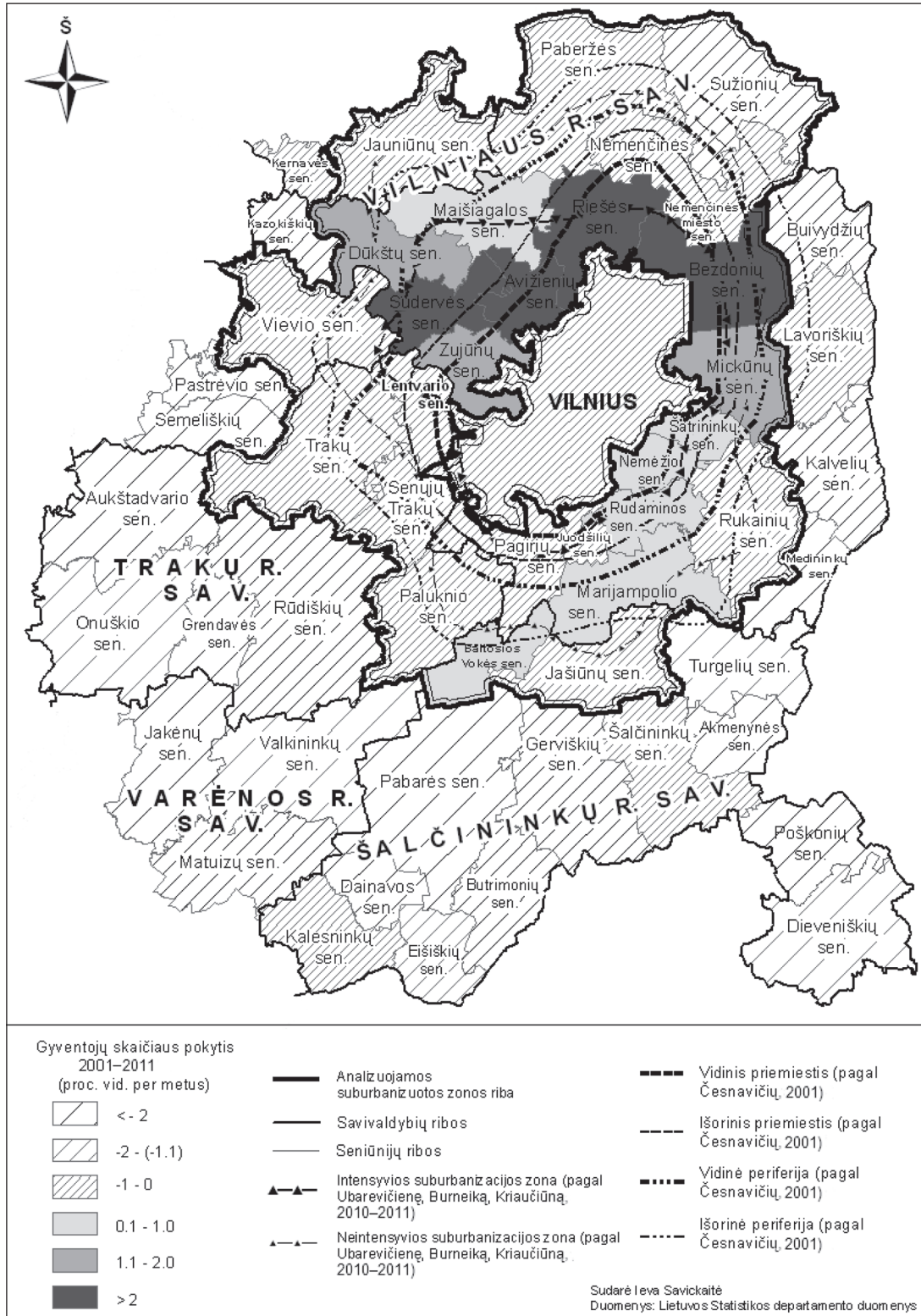
Vilniaus miestą supančioms seniūnijoms (1 pav.) ir tai išskyrė jas iš atokiau nuo Vilniaus esančių. Antra vertus, nevienoda gyventojų skaičiaus kaita reikalauja ieškoti papildomų suburbanizacijos zonos skyrimo kriterijų. 2001 metais D. Česnavičius (Česnavičius, 2001) žemėnaudos transformacijų įvairovės pagrindu išskyrė septynias Vilniaus priemiestines zonas, kurias suskirstė į išorinę ir vidinę periferiją bei išorinį ir vidinį priemiestį (1 pav.). Iš jų tik išorinėje periferijoje suburbanizacijos požymių beveik nėra, tuo tarpu, vidinis priemiestis žemėnaudos pobūdžiu prilygsta miesto teritorijoms. 2010–2011 m. atlikto tyrimo duomenimis (Ubarevičienė, Burneika, Kriauciūnas, 2010–2011), buvo išskirtos dvi priemiestinės zonos: 1) *intensyvios suburbanizacijos zona*, kuri didžiausią plotą apima šiaurės vakarinėje dalyje (Zujūnų, Avižienių, Riešės, Maišiagalos, Lentvario seniūnijos), 2) *neintensyvios suburbanizacijos zona*, apimanti pietų ir pietvakarių (Marijampolio, Pagirių, Paluknio, Senųjų Trakų seniūnijos) bei šiaurės vakarų (Dūkštų, Paberžės, Sudervės seniūnijos) teritorijas (1 pav.). Intensyvios suburbanizacijos ribą galima laikyti realia suburbanizuotos Vilniaus zonos riba, nes šios zonos gyventojai, priešingai negu neintensyvios suburbanizacijos zonos gyventojai, linkę save laikyti Vilniaus miesto gyventojais. Prielaidą, jog neintensyvios suburbanizacijos zona nėra Vilniaus miesto dalis, patvirtina ir tai, jog patys vilniečiai šią zoną renkasi kaip poilsio ar rekreacijos vietą.

Apibendrinus gyventojų, rinkėjų kaitos duomenis bei atsižvelgiant į sutampančias teritorijas pagal pasiūlytas D. Česnavičiaus, R. Ubarevičienės, D. Burneikos ir E. Kriauciūno išskirtas ribas buvo išskirta suburbanizacijos zona (1 pav.). Siekiant išsamesnės tyrimo rezultatų analizės ir palyginimo galimybės, buvo analizuotos ir Vilniaus miesto, Šalčininkų rajono bei arčiau Vilniaus esančių kitų savivaldybių (Širvintų, Trakų ir Varėnos rajonų bei Elektrėnų) seniūnijos. Daugiau buvo tirtos į pietryčius nuo Vilniaus esančios seniūnijos, pasižyminčios didele nelietuvių tautybės gyventojų koncentracija.

Elektorinei gyventojų elgsenai analizuoti buvo naudoti oficialūs 2000–2012 m. Prezidento, Seimo (daugiamandatėje) ir savivaldos rinkimų elektoriniai duomenys, gauti išskirtos teritorijos rinkimų apylinkėse. Tyrimui pasirinktas 2000–2012 m. laikotarpis dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, kaip jau minėta, nuo 2000 m. labai suaktyvėjo suburbanizacija. Kita svarbi priežastis buvo tai, kad 2000 m. Lietuvoje įgyvendinta administracinė teritorinė reforma. Ankstesnių metų duomenų lyginimas būtų tapęs metodologiškai sunkiai sprendžiamu uždaviniu. Be to, 2000 m. Lietuvoje po santykinai kiek ramesnio laikotarpio vyko net dviejų tipų (Seimo ir savivaldos) rinkimai.

Surinkti rinkimų apylinkių rezultatai buvo apibendrinti seniūnijų lygmeniu, sumuojami, pateikiami ir analizuojami ne tik absoliučia (balsų kiekiu), bet ir santykinė (proc.) išraiška. Tyrimo pradžioje iškelta prielaida, kad rezultatai, rodantys politinės dešinės ar kairės kandidato bei partijos palaikymą, turėtų padėti atskirti miesto ir priemiesčio rinkėją. Kaip jau buvo aptarta įvade, tikėtina, kad rinkėjai, gaunantys aukštesnes pajamas, turintys aukštesnį išsilavinimą yra labiau linkę dalyvauti rinkimuose ir palaikyti centro dešiniąsias partijas bei jų atstovus (TS-LK (vėliau – TS-LKD), LLS, LCS, LiCS, LRLS). Priešingai turėtų elgtis centro kairiųjų partijų (LLRA, LSDP, DP, PTT ir kt.) rinkėjas, kurio pajamos ir išsilavinimo lygis, sociologinių tyrimų duomenimis, yra žemesnis (Degutis, 2002; Jurkynas, 2005; Ramonaitė, 2007).

Partijų vietos identifikavimą „kairės – centro – dešinės“ politiniame spektre apsunkina tai, jog Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų šalių, politinės kairės – centro – dešinės skyrimo vyrauja net keli požiūriai. Žiniasklaidoje ir politikoje įsitvirtino „nemokslinis“ požiūris „kairę“, „centrą“ ir „dešinę“ susieti su trimis vertybėmis – lygybe (ją akcentuojančios partijos laikomos „kairiosiomis“), laisve („centristinės“) ir tvarka („dešiniuosius“) (Pražauskas, Unikaitė, 2007; Novagrockienė, 1997). Tuo tarpu klasikine („mokslinė“) prasme politinės „kairės“ ir „dešinės“ sampratos skiriamos pagal politinių partijų požiūrį į individo ir visuomenės reikšmę: dešinieji teikia pirmenybę individui prieš visuomenę, o kairieji – visuomenei prieš individą (valstybinė *versus* privati nuosavybė, valstybinės

1 pav. Pagal įvairių šaltinių duomenis išskirtos apytikslės Vilniaus suburbanizuotos zonos ribos
Fig. 1. Vilnius suburbanization zone boundary indicated by various sources

ekonomikos reguliavimas *versus* silpnas ekonomikos reguliavimas, valstybės socialinių programų plėtojimas *versus* jų siaurinimas ir t.t.) (Kavaliauskas, Daugirdas, 1993; Kavaliauskas, Petrulis, 2004; Novagrockienė, 1997). Politinis „centras“, atstovaujantis pažiūrų pereinamumui („individo – visuomenės“) prioritetų skalėje, iš esmės negali sudaryti vientisos nuoseklios politinės platformos (Kavaliauskas, Daugirdas, 1993). Remiantis šia, politinės kairės – centro – dešinės skyrimo samprata, 2000–2012 m. Lietuvoje nebuvo politinės jėgos, kurią vienareikšmiai būtų galima vadinti „dešiniąja“, o tikrai „kairiosiomis“ galima vadinti nebent kelias neįtakingas partijas (Lietuvos socialistų partiją, Partiją „Frontas“, Socialistinį liaudies frontą ir kt.). Visos Lietuvos įtakingesnės partijos susitelkia politinės kairės – centro – dešinės politinio spektro centre, tačiau jame užima daugiau kairuoliškesnes („centro kairė“, „kairysis centras“) arba daugiau dešiniąsias („centro dešinė“, „dešinysis centras“) pozicijas. Taigi, kiekviena rinkimuose laimėjusi ar antroje vietoje likusi partija (ir partijų koalicija) šiame tyrime priskirta „centro kairės“ arba „centro dešinės“ politiniam blokui (žr. 1 lentelę). Prezidento rinkimuose dalyvavę kandidatai „centro kairei – centro dešinei“ priskiriami remiantis J. Rudokaitės (Rudokaitė, 2012) atliktu jų grupavimu pagal geopolitinę orientaciją (centro kairieji – „neutralios“ orientacijos, centro dešinieji – „provakarietiškos“). Tokie kandidatai kaip A. M. Brazauskas, K. D. Prunskienė, R. Paksas, V. Tomaševskis, A. Butkevičius, Č. Juršėnas, V. P. Andriukaitis, A. Paulauskas, V. Blinkevičiūtė ir kt. priskiriami politinio centro kairei, nors yra laikytini „neutralios“ (dar vad. „nuosaikiai provakarietiškos“ orientacijos šalininkais, kadangi jų „vakarietiškumas“ buvo nuosaikesnis nei aiškiai provakarietiškų pažiūrų, politinę dešinę atstovaujančių kandidatų – V. Adamkaus, D. Grybauskaitės, E. Gentvilo, P. Auštrevičiaus, K. Glavecko, K. Bobelio ir kt. (Rudokaitė, 2012). Svarbu dar ir tai, kad partijų ar politikų vietos kairės – centro – dešinės politiniame spektre nustatymui, jų tipologijai reikšmingi ne tik dažnai gana prieštaringi (ypač Lietuvos kontekste) jų programiniai teiginiai, bet ir rinkėjų lūkesčių pagrindu susiformavęs požiūris į juos (pvz., nors K. D. Prunskienė niekuomet neteigė, kad „vykdys prorusišką politiką“, tačiau ją remiantys rinkėjai dažniausiai būtent tokios politikos iš jos tikisi). Tai patvirtina ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (VU TSPMI) tyrėjų grupės 2005 m. atlikti sociologiniai tyrimai, kurių metu identifikuota gana aiški koreliacija tarp Lietuvos gyventojų socialinių-demografinių požymių (amžius, išsilavinimas, užimtumas, pajamos, gyvenamoji vieta) ir tyrimo metu išskirtoms socialinėms grupėms būdingų politinių preferencijų – jų atstovų nurodomos santykinai didesnės paramos vienoms ar kitoms politinėms jėgoms (Ramonaitė, 2007). Tyrimo metu išskirti Lietuvos gyventojų sociopolitiniai tipai priskirti „kairiesiems“ ir „dešiniams“ jų blokams. Be šių, pakankamai aiškiu politiniu identitetu pasižymintį sociopolitinių tipų išskirti ir aiškaus identiteto kairės – dešinės spektre neturintys („apolitiški“) Lietuvos gyventojų sociopolitiniai tipai (Ramonaitė, 2007). Aiškų politinį identitetą turinčių sociopolitinių tipų atstovams būdingi ne tik saviti socialiniai-demografiniai požymiai, bet ir tam tikros vyraujančios politinės preferencijos, kurios dažniau varijuoja išskirtų politinės „kairės“ ar „dešinės“ blokų viduje, tačiau retai kada pereina į priešingus blokus. Tiesa, pasitaiko ir išimčių – pasitaiko, kad panašiais socialiniais-demografiniais bruožais pasižymintys rinkėjai gali remti priešingiems blokams priskirtas partijas (pvz. TS (LK) ir LSDP), tačiau tai jau sunkiai moksliniams apibendrinimams pasiduodantys teritorinio konteksto efekto raiškos atvejai. Taigi, VU TSPMI specialistų vykdyto tyrimo rezultatai bei pateiktas kompetentingų tyrėjų požiūris, taip pat tapo vienu iš motyvų, padėjusių išskirti centro dešinės ir centro kairės politinių partijų blokus, kurie koreliuoja su minėto tyrimo metu tarp išskirtų tapataus pavadinimo sociopolitinių tipų atstovų vyraujančiomis politinėmis preferencijomis. Nežiūrint įvardytos šiam tyrimui pasirinktos metodologinės nuostatos tenka pripažinti, kad vienos ar kitos politinės partijos bei politiko vietos politiniame spektre nustatymas visuomet yra diskusinis ir didele dalimi priklauso nuo tyrėjo kompetencijos bei disponuojamos informacijos, tačiau, prieš atliekant tyrimą, tokių politinių jėgų bei politikų grupavimą atlikti būtina.

Toks metodologinis pasirinkimas kiek „amortizuoja“ rezultatų objektyvumą negatyviai veikiančio teritorinio konteksto efektą, lengviau leidžia daryti apibendrinimus bei aiškiau perteikia tyrimų rezultatus. Kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, nustatant 2011 m. savivaldos rinkimuose dalyvavusių ir kiek didesnę rinkėjų palaikymą gavusių atskirų politikų ar jų koalicijų (pvz., Pačobuto ir Vinčo koalicija, Šalčininkų r. sav.) poziciją kairės – centro – dešinės politinėje skalėje, domėtasi šių politikų pasisakymais informacinėje erdvėje, jų veikla ir kt. požymiais.

1 lentelė. Politinės „kairės – centro – dešinės“ skirstymas (duomenys: Vyriausioji rinkimų komisija, 2013)

Table 1. Distribution of political 'left - center - right' (Data: The Central Election Commission, 2013)

Centro kairė	Centro dešinė
<p>Partijos: Darbo partija (DP); Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP), Lietuvos lenkų liaudies partija (LLL), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA), Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (LVLS), Lietuvos valstiečių partija (LVP), Naujosios demokratijos partija (NDP), Naujoji sąjunga (NS), Partija „Tvarka ir teisingumas“ (PTT), Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga (VNDS).</p> <p>Koalicijos: A. M. Brazausko ir A. Paulausko koalicija „Už darbą Lietuvai“ (BPK); Koalicija Darbo partija + jaunimas (DP + jaunimas); Lietuvos lenkų rinkimų akcijos ir Rusų aljanso koalicija „Valdemaro Tomaševskio blokas“ (LLRA ir PPRA koalicija), Lietuvos valstiečių partijos ir Krikščionių demokratų sąjungos koalicija (LVP ir KDS koalicija), Rolando Pakso koalicija „Už tvarką ir teisingumą“ (PK).</p>	<p>Partijos: Lietuvos centro partija (LCP), Lietuvos centro sąjunga (LCS), Lietuvos liberalų ir centro sąjunga (LiCS), Lietuvos liberalų sąjunga (LLS), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (LRLS), Tautos prisikėlimo partija (TPP), Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (TS), Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai) (TS (LK)), Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (TS-LKD).</p> <p>Koalicijos: Artūro Zuoko ir Vilniaus koalicija (ZVK), A. Zuoko koalicija „Už Vilnių, kuriame gera visiems“ (Liberalai ir Modernieji krikščionys demokratai) (ZK (LLS + MKDP)), Centro dešinės koalicija (CDK), Krikščionių koalicija su Algiu Kašėta (KKSK), Počobuto ir Vinčo koalicija (PVK).</p>
Kandidatai į Prezidentus	
K. D. Prunskienė, R. Paksas, V. Tomaševskis	V. Adamkus, D. Grybauskaitė

Tyrimo rezultatai

Suburbanizacijos įtakos rinkėjų elgsenai Vilniaus priemiestinėje zonoje tyrimo pagrindu tapo J. Agnew teritorinio konteksto teorija (Agnew, 1987; Туровский, 1999; Taylor, Flint, 2000; Agnew, 2002; Johnston, Pattie 2006). Remiantis šia teorija, daroma prielaida, kad Vilniaus rajono savivaldybės A ir B priemiesčiai balsuoja panašiai – abiejuose, nors ir nevienodai stipriai, laimi centro kairės partijos arba jų kandidatai (Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA), socialdemokratai (LSDP), Darbo partija (DP), Naujoji sąjunga (NS), Partija „Tvarka ir teisingumas“ (PTT), Prezidento rinkimuose – V. Tomaševskis, K. D. Prunskienė), tačiau skiriasi balsavimo motyvai. A regione dominuoja jo gyventojams labai aktuali tautinių mažumų (lenkų) problema (lenkų teisės Lietuvoje, pavardžių rašyba ir kt.), B regione dominuoja mišrios tautinės sudėties provincijos rinkėjai, kuriems aktualesni socialinės lygybės klausimai (pajamų skirtumų mažinimas, socialinių programų plėtra, žemdirbių darbo sąlygų gerinimas). A regiono gyventojai, palaikantys lenkų tautinės mažumos atstovų deklaruojamus interesus, rinkimuose itin aktyviai balsuoja už centro kairės regioninę partiją – LLRA, o lietuvių tautybės gyventojai, išsakantys priešingą požiūrį, – palaiko dešiniuosius (TS-LKD ir kt.). B regione rinkėjai, akcentuojantys socialines problemas, balsuoja už centro kairiąsias politines jėgas, o kitokią poziciją palaikantys gyventojai – už centro dešiniąsias. A ir B priemiesčiuose visuomet laimi kairieji, tačiau dėl skirtingo teritorinio konteksto. Taigi, teritorinio konteksto teorija yra naudojama Prezidento, Seimo ir savivaldos rinkimų

analizei, ieškant priežastingumo atsiradus politinių preferencijų teritoriniams skirtumams.

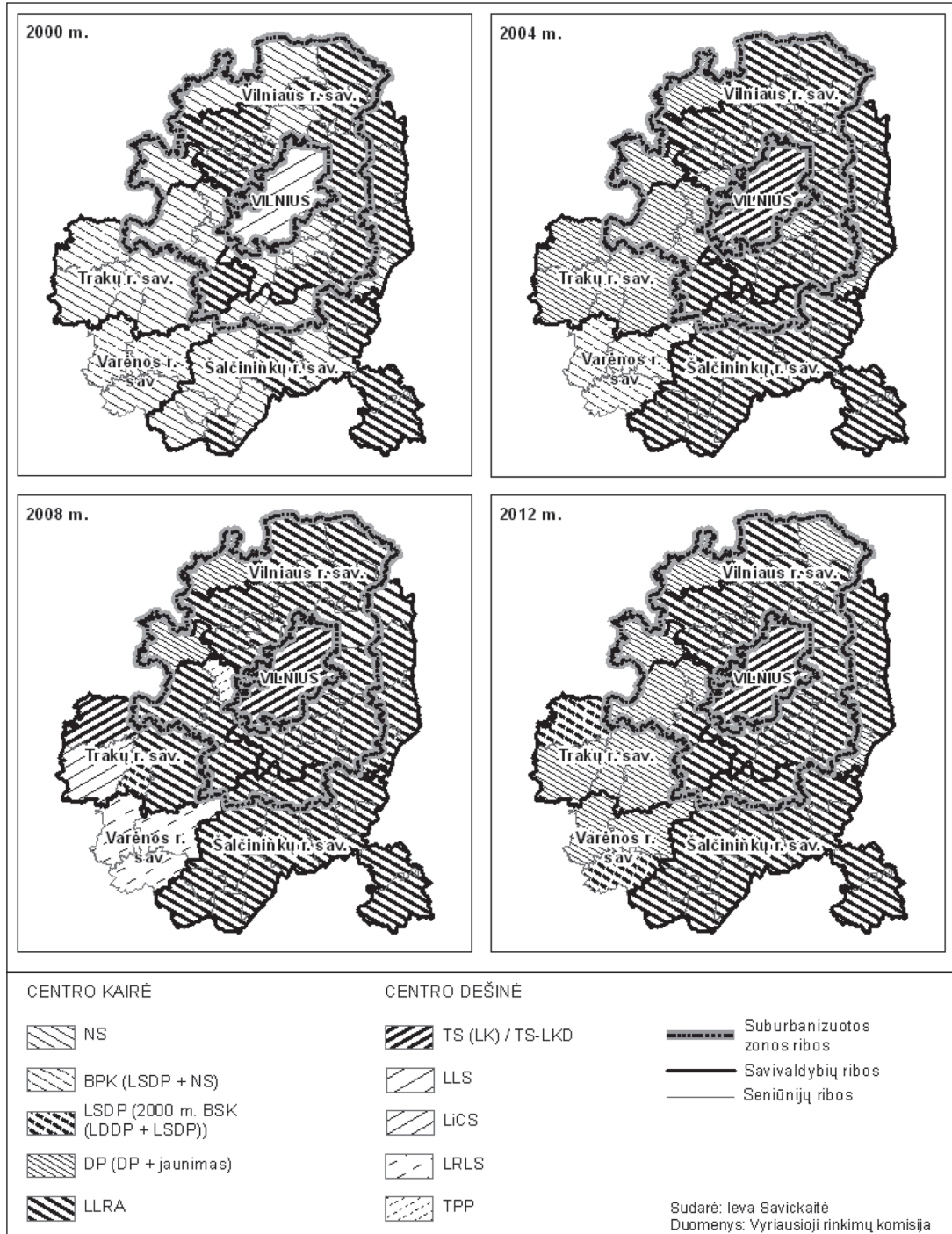
Prezidento rinkimų analizė. 2000–2012 m. Lietuvos Respublikoje vyko treji Prezidento rinkimai (2002, 2004 ir 2009 metais). Lietuvoje susiklostė tradicija Prezidento rinkimų metu antrajame ture kovoti dviem skirtingoms visuomenės grupėms atstovaujantiems kandidatams, kurių pirmasis atstovauja esamai politinei konjunktūrai ir tvarkai, o antrasis – opozicinių jėgų kandidatas, apie kurį susitelkia visi nepatenkintieji esama valdžia bei jos vykdoma politika (Kavaliauskas, Valiūnaitė, 2003; Petrulis, 2009). 2002–2009 m. Lietuvos politikos aukštuomeni ir pasirinktai Lietuvos sociopolitinei kryptčiai atstovavo dešiniojo centro politinių jėgų remiamas kandidatas – ilgą laiką emigracijoje (JAV) gyvenęs V. Adamkus (2002 ir 2004 m.), kuriam rinkimuose oponavo esama valdžia nusivylusių rinkėjų remiami centro kairės kandidatai – R. Paksas (2002 m.) ir K. D. Prunskienė (2004 m.) (Petrulis, 2009). 2009 m. Prezidentas (D. Grybauskaitė) išrinktas be antrojo turo, todėl rezultatų palyginimui pasirinkti daugiausiai rinkėjų balsų surinkę išrinkto prezidento oponentai. Vilniaus priemiestinėje zonoje didesniu palaikymu išsiskyrė centro kairės politinio spektro kandidatai – V. Tomaševskis ir A. Butkevičius.

Pagal 2002–2009 m. Prezidento rinkimų duomenis, galima išskirti rytinės ir vakarinės Vilniaus priemiesčio zonos dalis, kurioms buvo būdingos skirtingos rinkėjų daugumos politinės preferencijos: centro dešinės politikų šalininkai telkėsi daugiau vakarinėje dalyje, o centro kairės – rytinėje. Tokiam rinkėjų politinių preferencijų teritoriniam pasiskirstymui neabejotinai įtakos turėjo nevienodos suburbanizacijos tendencijos. Pagrindine suburbanizacijos kryptimi ilgą laiką buvo vakarinė ir šiaurės vakarinė priemiesčių dalys (Zujūnai, Tarandė, Avižieniai, Riešė ir kt.). Tuo tarpu vilniečių migracija į pietinę ir pietrytinę Vilniaus priemiestinės zonos dalį buvo gerokai vangesnė (1 pav.). Teritorijoje, kurioje rinkimuose santykinai didesnės paramos sulaukia centro dešinės kandidatai, rinkėjų preferencijos artimos didžiųjų miestų rinkėjų preferencijoms. Tikėtina, kad kokybiškai naujos rinkėjų pažiūros įsivyrėja dėl didėjančio iš miesto atvykusių gyventojų skaičiaus, kitaip tariant, dėl vykstančios suburbanizacijos. Likusiose teritorijose, kuriose didesnio palaikymo susilaukia centro kairiųjų pažiūrų kandidatai, rinkėjai, remdami šiuos kandidatus, balsuoja kaip kaimų arba mažesnių savivaldos miestelių rinkėjai, suburbanizacijos įtaka mažiau jaučiama.

Seimo rinkimų analizė. Norint įvertinti rinkėjų preferencijų kaitą analizuojamoje Vilniaus priemiestinėje zonoje, 2000–2012 m. Seimo rinkimų metu laimėjusios partijos buvo sugrupuotos politinės „centro kairės“ – „centro dešinės“ ašyje. Toks grupavimas atliktas tik seniūnijų lygmenyje nugalėjusioms bei antroje vietoje likusioms partijoms ir jų koalicijoms.

Kartografavus tiriamojo regiono seniūnijose 2000–2012 m. Seimo rinkimuose nugalėjusias partijas (žr. 2 pav.), analizuojamoje Vilniaus priemiestinėje zonoje išryškėjo dominuojantis kairiųjų partijų palaikymo arealas. Tam įtakos turi koncentruotai šiose teritorijose gyvenanti lenkų tautinė mažuma, kurios atstovai rinkimų metu dažniausiai palaiko savo etninę partiją (LLRA), priskiriamą politinei centro kairės partijų grupei. LLRA palaikymo arealo ribos per kiekvieni rinkimus šiek tiek kinta. 2000 m. jis buvo mažiausias. Įdomu tai, kad net Šalčininkų rajono savivaldybėje, kurioje gyventojų, save priskiriančių lenkų tautinei mažumai, santykinė dalis yra didžiausia (gyventojų ir būstų 2001 m. visuotinio surašymo duomenimis, lenkų tautybės žmonės Šalčininkų rajono savivaldybėje sudarė 79,5 % jos gyventojų (Lietuvos statistikos departamentas, 2013)), ši partija 2000 m. susilaukė ne itin ryškaus palaikymo – dalyje Šalčininkų rajono savivaldybės seniūnijų (Butrimonių, Dainavos, Kalesninkų, Pabarės ir Šalčininkų sen.) ją aplenkė Naujoji sąjunga (socialliberalai), ir LLRA šiose seniūnijose liko tik antroje vietoje. Tačiau vėliau vykusių Seimo rinkimų metu LLRA įtaka aptariamose teritorijose išaugo. Seniūnijų, kuriose ši partija laimėjo, skaičius taip pat ženkliai išaugo. Galima iškelti prielaidą, kad tokias tendencijas paskatino spartėjančios suburbanizacijos išprovokuota konfrontacija tarp daugiausia lenkų tau-

tybės vietinių ir iš Vilniaus miesto į šias teritorijas atsikėlusių naujakurių (didėjantis naujakurių, dažniausiai lietuvių tautybės gyventojų, skaičius kelia vietos lenkų tautybės gyventojų pasipriešinimą). Norėdami išlaikyti savo etninę partiją valstybės valdyme ir savivaldos institucijose, jie aktyviau dalyvauja rinkimuose (Paltanavičiūtė, 2005). LLRA puikiai išnaudojo susiklosčiusią padėtį

2 pav. 2000–2012 m. Seimo rinkimuose daugiamandatėje apygardoje nugalėjusios partijos
Fig. 2. The winning parties in the Parliament elections in 2000–2012

ir tapo pagrindine lenkų tautybės žmonių atstove šiame Lietuvos regione. 2004, 2008 ir 2012 m. LLRA partijos palaikymo arealas didžia dalimi išliko tas pats, tačiau seniūnijose, esančiose į vakarus nuo Vilniaus miesto (Jauniūnų, Vievio, Lavoriškių, Trakų sen.), labiau palaikoma buvo nebe regioninė partija – LLRA, bet kai kurios bendros valstybės kairiojo centro partijos: DP, NS.

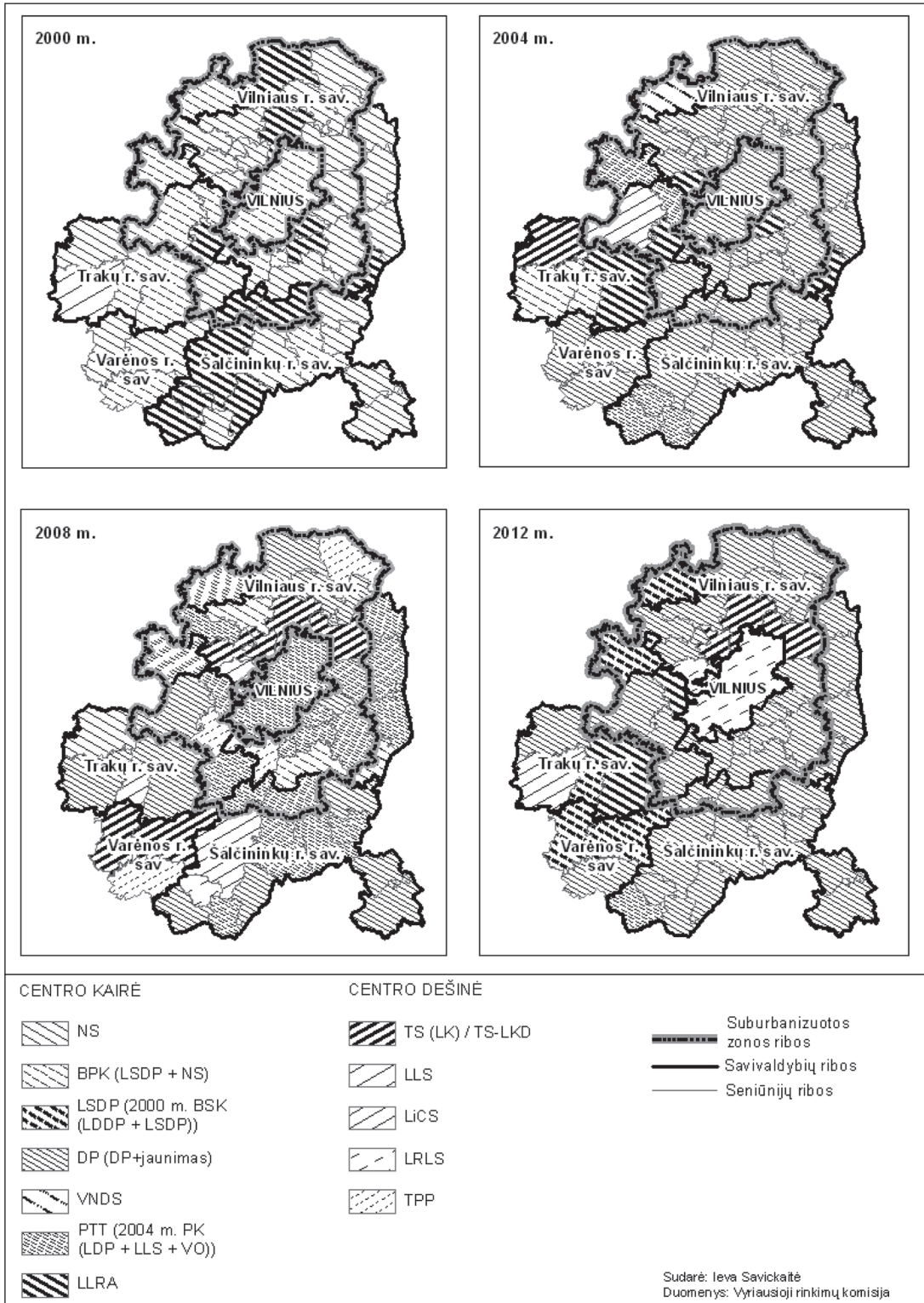
Seimo rinkimų metu laimėjusių partijų kairės – dešinės ašyje ženkliai išsiskiria miesto elektoratas (Vilniaus miesto įtaka), priešingai nei aplink miestą esančių seniūnijų rinkėjai, labiau palaikantis dešiniojo centro partijas (TS-LKD (anksčiau – TS), LLS. Analizuojamoje priemiestinėje zonoje balsuojama kitaip nei senųjų vakarietiškos demokratinės tradicijos šalių priemiesčiuose, kuriuose dažniau palaikomos konservatyvios centro dešinės politinės jėgos (liberalai, konservatoriai, krikščionys demokratai) (Agnew, 1987; Taylor, Flint, 2000; Agnew, 2002; Johnston, Patie, 2006). Kad tai būtų patvirtinta arba paneigta, buvo analizuojamos pagal Seimo rinkimuose gautų balsų skaičių antroje vietoje likusios partijos (žr. 3 pav.). Toks būdas pasirinktas, siekiant nors iš dalies sumažinti teritorinio konteksto įtaką: jei didžiąją rinkėjų dalį sudaro lenkų tautybės gyventojai, tuomet didelė tikimybė, kad dauguma jų pirmenybę teiks savo tautinei partijai. Tokiu atveju antroje vietoje turėtų likti ta partija, kurios šalininkų teritorijoje yra daugiausia. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad teritorinio konteksto efekto visiškai atmesti neįmanoma, nes ir balsuojantys už kitas partijas dažnai ieško tinkamiausios politinės atsvaros LLRA įtakai. 2000 m. analizuojamoje teritorijoje, kaip ir prieš tai, vyravo kairiųjų partijų palaikymas. Tačiau nuo 2004 m. išsiskyrė Trakų seniūnija kaip dešiniojo centro partijų (LiCS) palaikymo zona. Ši zona 2008 m. prasiplėtė apimdama Zujūnų – Sudervės – Avižienių – Riešės – Bezdonių seniūnijų ruožą. Tokia pati padėtis šioje teritorijoje išliko ir 2012 m. Seimo rinkimų metu, taip pat ji sutampa su V. Petruolio išskirtais dešiniųjų palaikymo parajoniais (Petruolis, 2009).

Apibendrinant Seimo rinkimų metu gautus duomenis, galima daryti išvadą, jog seniūnijose, kuriose vyrauja ryškus centro dešinės partijų palaikymas, rinkėjų kontingentas sparčiai keičiasi dėl suburbanizacijos gausėjant iš Vilniaus atvykusių naujakurių ir mažėjant tradicinių šių vietovių gyventojų – daugiausia lenkų tautybės žmonių santykinai daliai. Tai atitinka šalių, kuriose suburbanizacija prasidėjo anksčiausiai, priemiesčio gyventojų balsavimo modelį.

Savivaldos rinkimų analizė. 2000–2012 m. laikotarpiu vyko keturi savivaldos rinkimai – 2000 m., 2002 m., 2007 m. ir 2011 m., kurie iš dalies gali būti gretinami su panašiu metu vykusiais Seimo rinkimų rezultatais. Kaip ir Seimo rinkimų rezultatų analizės atveju, išskirtos savivaldos rinkimuose laimėjusios ir pagal gautų balsų skaičių antroje vietoje likusios partijos (4 pav. ir 5 pav.).

Analizuojama Vilniaus priemiestinė zona pagal savivaldos rinkimuose laimėjusių partijų pasiskirstymą (žr. 4 pav.) išsiskiria kaip centro kairės partijų palaikymo teritorija. Vilniaus priemiestinėje zonoje, kaip ir visose Šalčininkų rajono savivaldybės seniūnijose, didžiausio palaikymo sulaukė LLRA (2000 m., 2002 m. ir 2007 m.), o 2011 m. – Lenkų rinkimų akcijos ir Rusų aljanso koalicija „Valdemaro Tomaševskio blokas“ (VTB). Taigi, Vilniaus priemiestinės zonos centro kairės partijų palaikymo arealas iš esmės sutampa ir su prieš tai analizuotu Seimo rinkimų rezultatų teritoriniu pasiskirstymu, ir su J. Mozuraitytės (Mozuraitytė, 2012) išskirtais savivaldos rinkimuose daugiausia mandatų gavusių politinių jėgų didesnio palaikymo arealais. Analizuojamoje teritorijoje išsiskiria Vievio seniūnija, kurioje visų savivaldos rinkimų metu laimėjo centro dešinės partijos (LCS, LiCS). 2011 m. Centro dešinės koalicijos (TS-LKD, LRLS ir LiCS) palaikymo arealas išryškėja ir Zujūnų seniūnijoje. Nors vykusiuose Seimo rinkimuose šiose seniūnijose buvo palaikomos centro kairės partijos (DP, LSDP, LLRA).

Gerokai daugiau informacijos tiekia savivaldos rinkimuose antroje vietoje likusių politinių jėgų erdvinės sklaidos analizė. Šiuo atveju išryškėja skirtingose seniūnijose antroje vietoje likusių politinių jėgų įvairovė bei jos kaita 2000–2011 m. (žr. 5 pav.). Skirtingai nei prieš tai atliktoje Seimo rinkimų

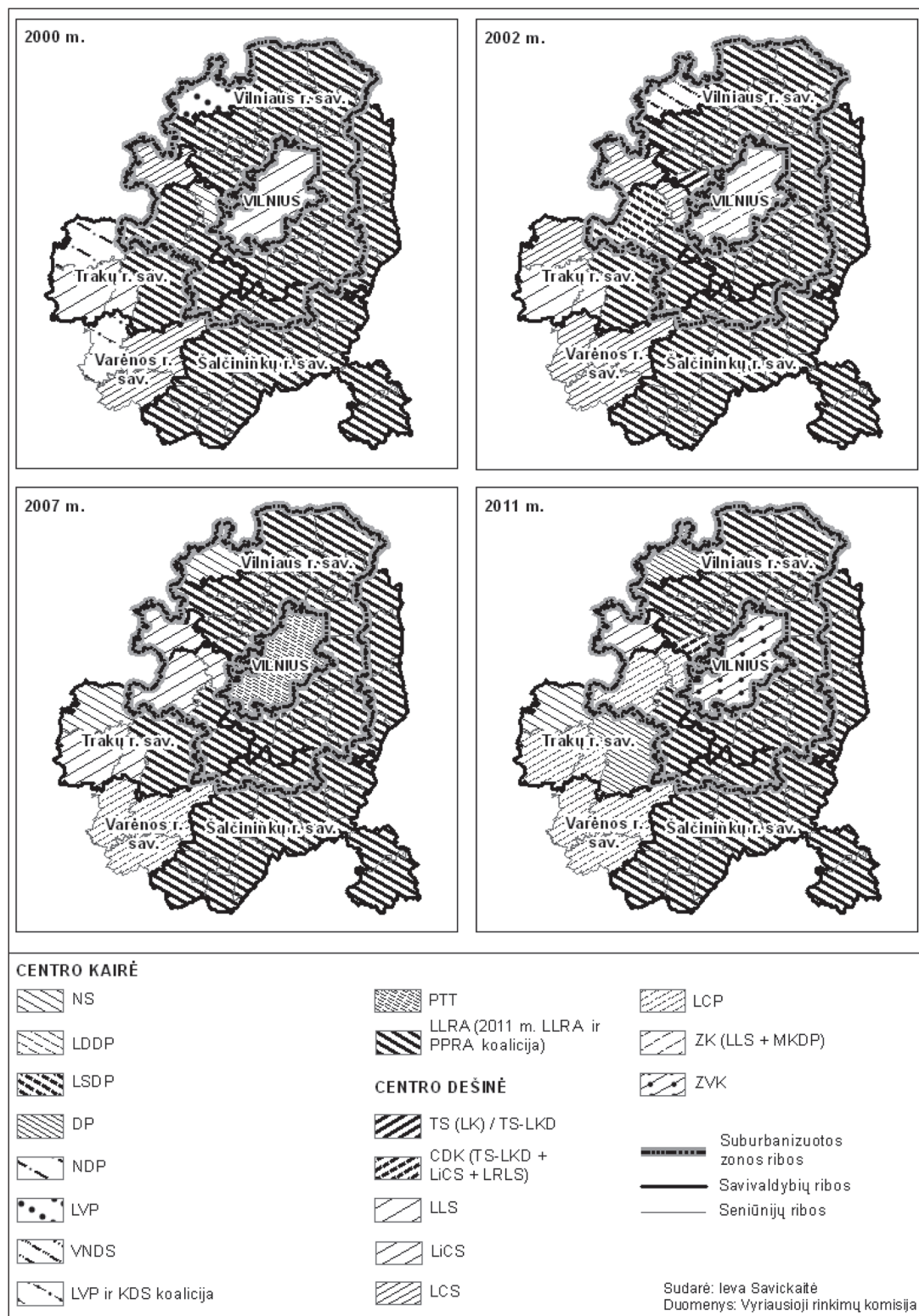
3 pav. 2000–2012 m. Seimo rinkimuose daugiamandatėje apygardoje pagal gautų balsų skaičių antroje vietoje likusios partijos

Fig. 3. The parties ranked as second in the Parliament elections in 2000–2012

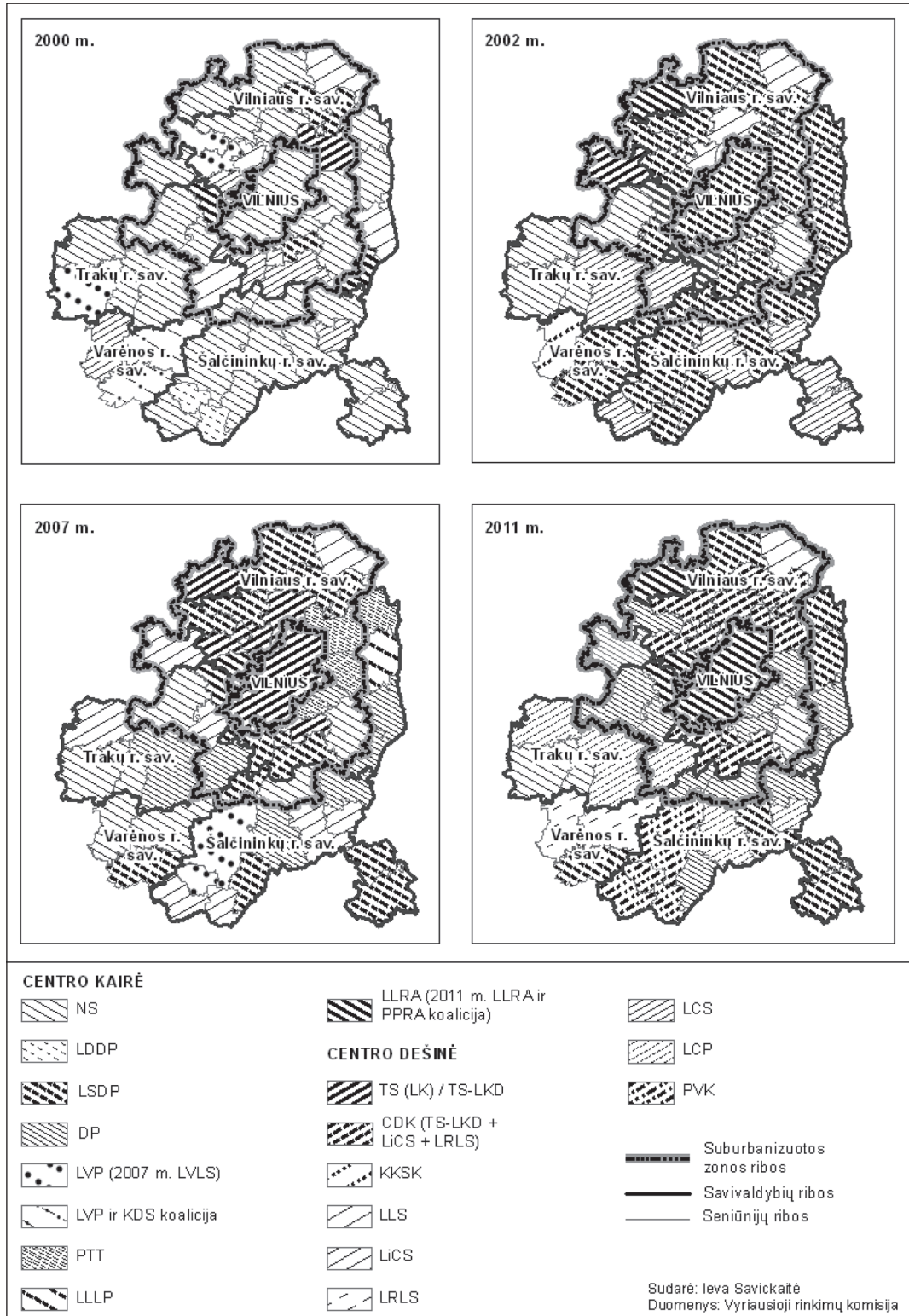
rezultatų analizėje, išryškėja didesni paramos centro dešinės politinėms jėgoms arealai, kurių persidengimas su svarbiausiu šiame Lietuvos regione LLRA didesnio palaikymo arealu išryškina jų gyventojų susigrupavimą į priešiškas stovyklas bei santykinai didelę politinę įtampą tarp jų. Šiuo atveju svarbu, kad būtent centro dešinės politinės partijos (TS-LKD, LCS, LiCS, LRLS) yra aktyviausios bei nuosekliausios LLRA politinės oponentės. 2000 m. Vilniaus priemiestinėje zonoje aiškiau išsiskyrė du didesnės paramos (antroje vietoje po LLRA) centro dešinės politinėms jėgoms arealai: pirmasis driekėsi į pietus nuo Vilniaus (Pagirių sen., Juodšilių sen., Marijampolio sen., Paluknio sen.), o antrasis – į šiaurės vakarus nuo jo (Avižienių sen., Zujūnų sen., Sudervės sen.). Šiose seniūnijose aktyviau buvo palaikomos liberaliosios centro dešinei atstovaujantios partijos (LLS ir LCS). Vilniaus šiaurinėje ir rytinėje priemiestinėje zonoje 2000 m. buvo dar kelios seniūnijos (Bezdonių sen., Sužionių sen., Šatrininkų sen.), kuriose antroje vietoje (po LLRA) taip pat liko centro dešinės politinės partijos (LLS ir TS-LKD), tačiau aiškesnių arealų jos jau nesudarė (žr. 5 pav.). Tuo tarpu likusiose Vilniaus priemiestinės zonos seniūnijose, ypač esančiose atokiau nuo Vilniaus miesto, pagal populiarumą 2000 m. savivaldos rinkimuose antroje vietoje liko centro kairės politinės jėgos (ypač NS, taip pat ir LSDP), kas iliustruoja santykinai mažesnę jų gyventojų politinę poliarizaciją, mažesnę politinę įtampą, o kartu ir ne tokią intensyvią suburbanizacijos įtaką šioms seniūnijoms. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys dar ir į faktą, kad daugumoje Vilniaus priemiestinės zonos seniūnijų santykinai nemenkos paramos sulaukė ne tik NS, bet ir tuo metu (iki 2001 m. susijungimo su LDDP) dar mažai populiaru LSDP. Sociologiniai tyrimai rodo, kad iki 2001 m. susijungimo su LDDP, LSDP kiek didesnę palaikymą turėjo miestuose (ypač nedideliuose), tačiau kaimo vietovėse ji nebuvo populiaru. Taip pat LSDP (iki 2001 m.) buvo populiaru ir tarp ne lietuvių tautybės geresnę išsilavinimą turėjusių piliečių (Degutis, 1997, 2002; Gaidys, 2004; Ramonaitė, 2007). Panašus sociopolitinis rinkėjų tipas buvo būdingas ir NS (Gaidys, 2004; Ramonaitė, 2007). Taigi, NS ir „ankstyvosios“ LSDP santykinai kiek didesnę populiarumą galėjo lemti Vilniaus priemiestinės zonos kaimiškų seniūnijų specifika, kai didelė dalis jų gyventojų dirbo Vilniaus mieste. Tačiau suburbanizacijos procesai tam didesnės įtakos galėjo ir neturėti. 2002 metų savivaldos rinkimų duomenimis, dešiniųjų partijų palaikymo Vilniaus priemiestinės zonos arealai ženkliai sumenko. Nors seniūnijų, kuriose antroje vietoje (po LLRA) liko centro dešinės politinės jėgos, skaičius ir sumažėjo, iš esmės sunyko pietinis bei šiaurės vakarinis didesnio centro dešinės politinių jėgų palaikymo arealai, o panašios didesnės paramos centro dešinės politinėms jėgoms preferencijos išliko tik Avižienių, Sužionių ir Paluknio seniūnijose. Įdomu tai, jog šiose seniūnijose (išskyrus Sužionių seniūniją) rinkėjai skirtingų rinkimų metu palaikydavo skirtingas centro dešinės partijas. Politiškai stabiliausia išliko tik Sužionių seniūnija, kurioje 2000 ir 2002 m. antrosios politinės jėgos pozicijas išlaikė LLS. Sociologiniai tyrimai Vakarų šalyse rodo, kad rinkėjai linkę keisti politines preferencijas dažniausiai tik ideologiniu požiūriu artimų politinių jėgų bloko viduje (Ramonaitė, 2007). Partijų elektorato preferencijų kaitos tyrimai rodo, kad bent jau iki 2000 m. panaši rinkėjų elgsena buvo būdinga ir Lietuvai (Degutis, 2002). Vėliau situacija šiek tiek keitėsi, nes pastebėtas dideliu rinkėjų nusivylimu valdžios politika motyvuotas dalies jų „perbėgimas“ iš centro dešinės politinio bloko į centro kairės. Sociologinės apklausos rodo, kad net tradiciniai TS (LK) rėmėjai protesto vardan rinkimuose ryžosi balsuoti už radikalius TS (LK) oponentus – DP ir PTT (Ramonaitė, 2007). Tačiau priemiesčių rinkėjų elgsena dažnai turi savų ypatumų, kurie skiriasi nuo bendrojo šalies konteksto (Manis, Stine, 1958–1959; Wirt, 1965). Priemiesčių išskirtinumą reiktų tiesiogiai sieti su suburbanizacijos įtaka, kas aiškiai pastebima ir Vilniaus suburbanizacijos zonoje. Galimai dėl šios priežasties jau 2002 m., nežiūrint bendro rinkėjų nusivylimo centro dešinės politinėmis jėgomis (ką puikiai iliustravo 2004 m. LR Seimo rinkimai), nesudarydamos aiškesnių arealų, centro dešinės politinės jėgos 2002 m. savivaldos rinkimų metų antroje vietoje liko jau ir Vievio, Jauniūnų bei Riešės seniūnijose. Šį faktą reiktų sieti su intensyvesnės suburbanizacijos pradžia, t. y. su iš Vilniaus į šias seniūnijas persikėlusiais gyventojais. 2007 ir 2011 m.

savivaldos rinkimų rezultatų pagrindu išskirti arealai iš dalies sutampa su 2008 ir 2012 m. vykusių Seimo rinkimų rezultatų pagrindu išskirtais arealais. Pirmiausia gerokai išaugo seniūnijų skaičius, kuriose antroje vietoje (po LLRA) pagal populiarumą liko centro dešinės politinės jėgos (TS-LKD (iki 2011 m. – TS), LiCS, Centro dešinės koalicija (TS, LiCS ir LRLS). 2007 m. savivaldos rinkimuose šios seniūnijos gana padrikai išsidėsto Senųjų Trakų – Lentvario – Vievio – Sudervės – Avižienių – Riešės ruože. Prie jų prisijungia Jauniūnų ir Sužionių seniūnijos. Tačiau 2011 m. šis ruožas dar praplečia ir jau formuoja teritoriniu požiūriu gerokai vientisesnius arealus: didesnę šiaurinę – šiaurės vakarinę ir kiek mažesnę pietinę (žr. 5 pav.). Šiaurės vakarinis arealas apima Bezdonių, Nemenčinės (išskyrus Nemenčinės miesto), Sužionių, Riešės, Avižienių, Maišiagalos, Sudervės, Zujūnų ir Lentvario seniūnijas. Gerokai mažesnis pietinis – tik Paluknio, Pagirių ir Marijampolio seniūnijas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2011 m. savivaldos rinkimuose daugumoje jų nugalėjo Centro dešinės koalicija, suvienijusi griežčiausius ir nuosekliausius LLRA oponentus – TS-LKD, LiCS ir LRLS. Be to, 2007 ir 2011 m. vykusių savivaldos rinkimų dešiniųjų partijų palaikymo šiaurinis (iš dalies ir pietinis) arealas iš esmės sutapo su Vilniaus priemiesčio zonos šiaurinės dalies teigiamo gyventojų skaičiaus pokyčio arealu (žr. 1 pav.) bei 2008 ir 2012 m. Seimo rinkimų metu išryškėjusiais kiek aktyvesnio centro dešinės politinių jėgų palaikymo Vilniaus priemiestinės zonos arealais. Tai gali būti paaiškinama tik didėjančia miesto gyventojų dalimi dėl suburbanizacijos. Negalima atmesti ir kito veiksnio galimos įtakos: lenkų tautybės rinkėjai taip pat gali keisti savo rinkimines preferencijas (kaimynystės efektas, balsavimas už tam tikras ideologijas atstovaujančias partijas), tačiau tokioms pozityvioms preferencijų kaitos tendencijoms lengviau pasiduoda jaunesnio amžiaus ir aukštesnio išsilavinimo rinkėjai. Todėl šiuo metu, bendro jaunesnio amžiaus žmonių mažėjimo (dėl gyventojų migracijos, neigiamo natūralaus gyventojų prieaugio) demografiniame kontekste, ši tendencija gali būti nebent tik antraeilis, pirmąjį (suburbanizaciją) nežymiai papildantis veiksnys.

Vilniaus priemiesčio gyventojų rinkiminės elgsenos kaitos tendencijos. Viena pagrindinių problemų vertinant Vilniaus priemiesčio gyventojų rinkiminės elgsenos kaitą yra ta, jog Vilniaus priemiestinė zona išsiskiria kaip konfrontacijos zona tarp senųjų, dažniausiai lenkų tautybės priemiesčio gyventojų ir dažniausiai lietuvių tautybės naujakurių. Tai kaip tik ir lemia padidėjusią teritorinio konteksto įtaką (analizuojamoje teritorijoje ypač palaikoma LLRA etninė partija). Norint suprasti bei įvertinti vykstančios suburbanizacijos įtaką rinkėjų politinei elgsenai, didesnis dėmesys skirtas Seimo ir savivaldos rinkimuose pagal populiarumą antroje vietoje likusių politinių jėgų rinkimų rezultatų teritorinio pasiskirstymo analizei. Tyrimo metu pastebėtos Vilniaus priemiestinės zonos politinių preferencijų kaitos tendencijos labai panašios į gyventojų politinių preferencijų kaitos modelius Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalių miestų priemiestinėse zonose. Šiuo požiūriu galima išskirti Vilniaus priemiestinės zonos šiaurės vakarinę – šiaurinę dalį, apimančią seniūnijų Zujūnai – Avižieniai – Riešė – Bezdonys ruožą bei kelias jos pietinėje dalyje esančias seniūnijas. Šiuose arealuose daugėja rinkimuose už centro dešinės partijas balsuojančių rinkėjų. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo požiūriu išskirti arealai iš esmės sutampa su toje pat teritorijoje išskirtu santykinai didžiausio gyventojų skaičiaus augimo arealu. Ši koreliacija patvirtina teiginį, kad augantis centro dešinės politinių jėgų palaikymas priemiestinėje zonoje tiesiogiai susijęs su suburbanizacija. Centro dešinės politinių jėgų rėmėjai iš esmės visuomet apibūdinami kaip labiau pasiturintys bei išsilavinę, gyvenantys sostinėje bei didžiuosiuose Lietuvos miestuose, jaunesnio ir vidutinio (liberalų rėmėjai) arba vyresnio ir vidutinio (konservatorių, krikščionių demokratų rėmėjai) amžiaus žmonės. Tuo tarpu už centro kairės politines jėgas dažniau balsuoja dauguma skurstančių, žemesnio išsilavinimo, kaimuose ir mažesniuose miestuose gyvenančių rinkėjų (Degutis, 1997, 2002; Gaidys, 2004; Ramonaitė, 2007; Rudokaitė, 2012). Akivaizdu, kad centro dešinės politinių jėgų rėmėjų skaičius analizuojamoje teritorijoje stabiliai auga pirmiausia dėl intensyvios suburbanizacijos. Šiuo požiūriu mažiau reikšmingas veiksnys – galima ir lenkų

4 pav. 2000–2011 m. savivaldos rinkimuose laimėjusios partijos
Fig. 4. The winning parties in the municipality elections in 2000–2011

5 pav. 2000–2011 m. savivaldos rinkimuose pagal gautų balsų skaičių antroje vietoje likusios partijos
Fig. 5. The parties ranked as second in the municipality elections in 2000–2011

tautybės rinkėjų (ypač jaunesnio amžiaus bei labiau išsilavinusių) politinių preferencijų kaitos tendencija.

Apibendrintai galima teigti, kad Vilniaus priemiestinėje zonoje vyrauja dviejų sociopolitinių tipų rinkėjai. Pirmojo tipo rinkėjai balsuoja panašiai kaip ir Vakarų šalių priemiesčių bei didžiųjų Lietuvos miestų gyventojai, dažniausiai palaikydami centro dešinės politines jėgas. Tokių priemiesčių rinkėjų egzistavimą pagrindžia pirmajame skyriuje analizuotos priemiesčio rinkėjų elgsenos teorijos. Antrojo tipo rinkėjai sudaro didžiąją Vilniaus priemiestinės zonos rinkėjų dalį. Pastarieji aktyviai remia centro kairės politines jėgas. Didesne parama centro kairės politinėms jėgoms jie panašūs į kitų Lietuvos regionų provincijos rinkėjus (skirtumas tik tas, kad aktyviausiai balsuojama už kituose Lietuvos regionuose visiškai nepopuliarią regioninę-tautinę partiją – LLRA), tačiau nuo jų skiriasi sparčiai išaugusiu rinkiminiu aktyvumu, kurį lėmė suburbanizacijos pasekmės. Kultūriniais bei sociodemografiniais požymiais nuo senųjų vietos gyventojų besiskiriantys naujakuriai iš Vilniaus formuoja sociopolitinių ir kultūrinių įtampų nulemtą teritorinį kontekstą, kuris lemia ryškią Vilniaus priemiestinės zonos gyventojų sociopolitinę poliarizaciją, balsavimą už priešingos politinės ideologijos partijas bei pastaruoju metu santykinai aukštą (lyginant su kitais Lietuvos regionais) rinkiminį aktyvumą.

Išvados

1. Vilniaus suburbanizacijos zona, išsiskirianti mišria etnine gyventojų sudėtimi, apima intensyviausių gyventojų (kartu ir rinkėjų) augimu pasižyminčias bei glaudžiausiais kasdieniais ryšiais su Vilniaus miestu susijusias Vilniaus, Trakų, Širvintų rajonų ir Elektrėnų savivaldybių seniūnijų teritorijas.

2. Nepaisant to, kad Vilniaus suburbanizacijos zonos gyventojų elektorinei elgsenai tradiciškai būdinga ryški parama centro kairės regioninei partijai – Lietuvos lenkų rinkimų akcijai, rinkimuose antroje vietoje likusių politinių jėgų palaikymo teritorinės raiškos analizė parodė, kad intensyviausios suburbanizacijos zonose ryškėja aiški centro dešinės politines jėgas palaikančių gyventojų daugėjimo tendencija.

3. Rinkimų rezultatų analizės pagrindu galima išskirti du pagrindinius kokybiškai skirtingus Vilniaus priemiestinės zonos rinkėjų sociopolitinius tipus:

- pirmojo tipo rinkėjai, aktyviau palaikydami centro dešinės politines jėgas ir tuo patvirtindami priemiesčio gyventojų elektorinės elgsenos teorijas, rinkimuose balsuoja panašiai, kaip didelė dalis didžiųjų Lietuvos miestų rinkėjų.
- antrojo tipo rinkėjai, palaikantys centro kairės politines jėgas, balsuoja panašiai kaip kaimo vietovių bei mažųjų Lietuvos miestų rinkėjai ir nuo jų skiriasi tik tuo, kad aktyviausiai balsuoja už kituose Lietuvos regionuose visiškai nepopuliarią regioninę-tautinę partiją – Lietuvos lenkų rinkimų akciją.

Dauguma pirmojo tipo rinkėjų – į priemiestinę zoną iš Vilniaus miesto persikėlę naujakuriai. Dauguma antrojo tipo rinkėjų yra senieji, dažniausiai lenkų tautybės Vilniaus priemiestinės zonos gyventojai.

4. Kultūriniais bei sociodemografiniais požymiais nuo senųjų vietos gyventojų besiskiriantys naujakuriai iš Vilniaus formuoja sociopolitinių ir kultūrinių įtampų nulemtą teritorinį kontekstą, kuris lemia ryškią Vilniaus priemiestinės zonos gyventojų sociopolitinę poliarizaciją, balsavimą už priešingos politinės ideologijos partijas bei pastaruoju metu santykinai aukštą (lyginant su kitais Lietuvos regionais) rinkiminį aktyvumą.

5. Lietuvoje atliktų elektorinės geografijos tyrimų rezultatai gali būti pritaikyti ir suburbanizacijos procesų paliestų teritorijų gyventojų rinkiminių preferencijų teritoriniams skirtumams analizuoti.

Tokio pobūdžio tyrimų rezultatai turėtų reikšmingai papildyti Lietuvoje vykdomus jos teritorijos elektorinės struktūros tyrimus.

Literatūra

- Agnew, J. A., 1987. *Place and Politics: the geographical mediation of state and society*. Boston: Allen & Unwin.
- Agnew, J. A., 2002. *Making political Geography*. London.
- Baldassare, M., 1992. Suburban Communities. *Annual review of Sociology*, 18, p. 475–494.
- Česnavičius, D., 2001. Priemiestinių zonų raidos prognozavimas. *Geographia Juventa. VI-osios jauniųjų mokslininkų geografų konferencijos pranešimai*. Vilnius: Geografijos institutas.
- Daugirdas, V., 1998. Ignalinos AE regiono kultūrinė transformacija ir politinė organizacija. Baubinas R., Čiužas A., Daugirdas V., Kavaliauskas A., Peipinia D., Vosyliūtė A. (red.). *Ignalinos AE: žmogaus gyvenimo ir veiklos sąlygos*. Vilnius: Eugrimas.
- Daugirdas, V., 2000. Kultūriniai Šiaurės Lietuvos karstinio regiono ypatumai. Griniūtė D., Matukonienė V. (red.). *Šiaurės Lietuvos karstinis regionas*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Degutis, M., 1997. Politinės partijos ir rinkiminio elgesio dinamika 1992–1996 metais. Kūris E. ir kt. (red.). *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*. Kaunas: Naujasis lankas.
- Degutis, M., 2002. *Rinkiminio elgesio dinamika Lietuvoje 1992–2001 m.* Dakt. dis. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Encyclopedia Britannica, 2013-03-04. New deal, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/411331/New-Deal>
- Gaidys, V., 2004. Viešoji nuomonė ir politika. Krupavičius A., Lukošaitis A., (sud.). *Lietuvos politinė sistema: sandara ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir Informatika.
- Gainsborough, J. F., 2001. *Fenced Off: The Suburbanization of American Politics*. Washington: Georgetown University Press.
- Hirsch, H., 1968. Suburban Voting and National Trends: A Research Note. *The Western Political Quarterly*, 21(3), p. 508–514.
- Jankauskas, A., 2002. Disertacija apie rinkiminio elgesio dinamiką Lietuvoje. *Politologija*, 1(25), p. 1–4.
- Johnston, R., Pattie, C., 2006. *Putting Voters in their Place. Geography and Elections in Great Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Jurkynas, M., 2005. General Elections and Changing Left – Right in Lithuania. *The Lithuanian Political Science Yearbook 2004*. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science of Vilnius University.
- Kavaliauskas, P., 1995. Politika, geografija ir rinkimai. *Atgimimas*, Nr. 14, p. 2–3.
- Kavaliauskas, P., Daugirdas, V., 1993. Lietuvos politinio rajonavimo problema. *Geografija*, 29, p. 90–94.
- Kavaliauskas, P., Petruelis, V., 2004. Elektorinio metodo taikymas tiriant politines balansinio socialinio lauko įtampas. *Geografija*, 40(1), p. 34–42.
- Kavaliauskas, P., Valiūnaitė, V. 2003. Politinės įtampos teritorinės raiškos ypatybės Lietuvoje. *Geografijos metraštis*, 36(2), p. 124–136.
- Krupickaitė, D., 1999. *Lietuvos urbanizacijos geografinės problemos*. Dakt. dis. Vilnius: Geografijos institutas.
- Lietuvos statistikos departamentas, 2012. *Lietuvos gyventojai 2011 metais. 2011 m. gyventojų surašymo rezultatai*. Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas, (2013-03-01). *Rodiklių duomenų bazė*, www.stat.gov.lt
- Manis, J. G., Stine, L. C., 1958–1959. Suburban Residence and Political Behaviour. *The public Opinion Quarterly*, 22(4), p. 483–489.
- Mozūraitytė, J., 2012. *2000–2011 metų savivaldos rinkimų teritorinė analizė*. Bakalauro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Novagrockienė, J., 1997. Politinių partijų ir partinių sistemų analizės metodologiniai pagrindai. Kūris E. ir kt. (red.). *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*. Kaunas: Naujasis lankas.
- Oliver, J. E., Ha, S. E., 2007. Vote Choice in Suburban Elections. *American Political Science Review*, 101(3), p. 393–08.
- Pacione, M., 2005. *Urban Geography*. London, New York: Routledge.

- Paltanavičiūtė, G., 2005. Etninių įtampų tyrimo problema socialiniame lauke. *Geografija*, 41(1), p. 17–22.
- Petrulis, V., 2009. *Lietuvos politinio lauko teritorinė struktūra (elektorinio metodo pagrindu)*. Dakt. dis. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Prazauskas, A., Unikaitė, I., 2007. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Ramonaitė, A., 2007. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus Aureus.
- Ramonaitė, A., Maliukevičius, N., Degutis, M., 2007. *Tarp Rytų ir Vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos*. Vilnius: Versus Aureus.
- Rudokaitė, J., 2012. *Elektorato geopolitinių preferencijų teritorinė raiška Lietuvoje*. Bakalauro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Šalčininkų rajono savivaldybė, 2013-03-28. <http://www.salcininkai.lt/index.php?147647590>
- Taylor, P. T., Flint, C., 2000. *Political Geography: World–economy, nation–state and locality*. London: Pearsons education.
- Tučas, R., 2011. Rinkimų geografija. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XX, 120 p. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Ubarevičienė, R., Burneika, D., Kriaučiūnas, E., 2010–2011. The Sprawl of Vilnius City – Establishment and Analysis of Growing Urban Region. *Annales Geographicae*, 43–44, p. 96–107.
- Ubarevičienė, R., Burneika, D., van Ham, M., 2012. Socio-Spatial Transformations, Suburbanization, and Voting Behaviour in the Vilnius Urban Region. *Discussion paper*, No. 7012.
- Walks, R. A., 2005. City – Suburban Electoral Polarization in Great Britain, 1950–2001. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30(4), p. 500–517.
- Walks, R. A., 2006. The Cause of City – Suburban Political Polarization? A Canadian Case study. *Annals of the Association of American Geographers*, 96(2), p. 390–414.
- Wirt, F. M., 1965. The Political Sociology of American Suburbia: A Reinterpretation. *The Journal of Politics*, 27(3), p. 647–666.
- Туровский, Р. Ф., 1999. *Политическая география*. Москва–Смоленск.

CHANGE OF ELECTORAL BEHAVIOUR OF RESIDENTS IN VILNIUS SUBURBAN ZONE

Ieva Savickaitė, Dovilė Krupickaitė, Rolandas Tučas

Vilnius University, M. K. Čiurlionio 21, Vilnius LT-03101

E-mail: ieva.savickaite7@gmail.com; dovile.krupickaite@gf.vu.lt; rolandas.tucas@gf.vu.lt

Summary

This work was carried out in 2000–2012 by the Lithuanian Parliament, the President and the municipality of electoral preferences territorial expression analysis in Vilnius suburban zone to determine the population of electoral behaviour changes to specific ethnic situation, focusing on the political left and right party support. The paper first gives an overview of neighborhood and spatial context theories influencing the voting behavior and discusses the research done in Lithuania and abroad. This paper analyses the features of territorial election data analysis and political party identification in political “left - center - right” spectrum.

The suburbanization intensity in Vilnius suburban zone is best illustrated by the change of population and electoral preferences analysis. In general, most of Lithuanian rural neighborhoods and smaller cities are facing the population decline. On the contrary, Vilnius suburban area in 2001–2011 saw a population growth, but the process in different parts of this zone has not been the same. Population grew most intensively in the northern, northwestern, northeastern (Zujūnai - Avižieniai - Riešė - Bezdonys stretch) and southern neighborhoods from Vilnius city to Vilnius suburban zone.

One of the main difficulties on evaluation of the change of Vilnius suburban voters electoral

behaviour is that Vilnius suburban area stands out as a confrontation zone between long-term Polish residents and ethnic Lithuanian newcomers. Various studies showed that the main cause of this confrontation in the analyzed area is the unequal socio-economic status, different ethnical background, religion (old suburban region settlers are more religious than newcomers) and politics. On the other hand, this confrontation is becoming an important factor for stimulating electoral activity. These reasons are very closely related to the influence of the spatial context. Vilnius suburban zone, as well as the remote parts of Švenčionys, Vilnius and Šalčininkai municipality districts in the context of Lithuania stand out as the biggest supporters of regional – ethnical party – Lithuanian Polish Electoral Action (LLRA) and its leaders (e.g V. Tomaševskis) support. The clear “own” regional party support in Southeastern Lithuania is associated with the traditional local belief that only this party best acts for the Polish ethnic minority interests. This specific Southeastern Lithuanian regional feature can be justified in several ways. Firstly, the region from the rest of Lithuania is distinguished by peculiar culture features. Secondly, a unique region of historic and cultural development has formed a territorial context – residents of this specific region raise region’s cultural identity above all other interests (even socio – economic) which is not typical for the rest of Lithuania. Third, the region with the exception of the city of Vilnius, has no bigger settlements which make remote poor rural neighborhoods and smaller cities deeply integrated and highly dependent on local authorities and employer’s treatment. The sense of community, the relatively higher religiosity and limited expression of individuality certainly leads to a large residents region dependence on the social, political institutions, neighbours, local authorities, employers, clergy specific approach. This specific Southeastern Lithuania feature in electoral geography is known as a neighborhood effect. Also, the campaign effect is very strong in this area. Regional Party (LLRA) in Southeastern Lithuanian municipalities formed a strong party network and carry out an effective party – friendly propaganda activities.

This paper focuses more on the Parliamentary and municipal election results ranking parties as a second in elections in order to understand and evaluate the ongoing suburbanization influence to political behavior of voters. The study observed that political preference change trends of Vilnius suburban area are very similar to the political preferences of Western European and North American cities suburban areas. Accordingly, it can be distinguished Vilnius suburban area in the northwestern and the northern part covering neighborhoods of Zujūnai - Avižieniai - Riešė - Bezdonys strip and its several neighborhoods located in the southern part. There is a growing voting electorate who votes for the center – right parties. It should be noted, that the same area coincides with relatively highest population growth in the area. This correlation supports the argument that the increased support for the center – right political forces in suburban area is directly related to suburbanization. Center – right political forces supporters in principle are always described as more wealthy and educated, living in the capital of Lithuania and in major cities, younger and middle (liberal supporters) or older and middle – aged (conservative, Christian democrat supporters). Meanwhile, center – left political movements are popular among the voters from low class with limited education, mainly from rural settlements and smaller cities.

Undoubtedly, the center – right political forces support is growing in the analyzed territory mainly due to intensity of suburbanization. In this case, must be mentioned and less significant factor – young Polish voters (especially – younger and more educated), who can change political preferences as well. In general, it can be said that Vilnius suburban area is dominated by the two types of socio-political voters. The majority of the first type of voters are newcomers moved from Vilnius city to suburban area. The majority of the second type of voters are long-term suburban zone residents who are mainly Polish. The first type of voters supporting center – right political forces are voting similarly to the western suburbs and the big cities of Lithuania. These suburban

voters support the suburban voter behavior theory in the first chapter analyzed. The second type of voters makes up the majority of voters in Vilnius suburban area. They are actively supporting the center – left political forces. Increased support for the center – left political forces are similar to other regions of the province of Lithuanian voters (the only difference is that these region voters actively are voting for a regional – national party – LLRA, which is unpopular in other Lithuania regions), but differs from other voters by a rapid increase in voter turnout, which is determined by the subsequence of suburbanization. Thus, the newcomers from Vilnius city with different cultural and socio-demographic background compared to the old residents are forming spatial context based on sociopolitical and cultural tension. This leads to a striking sociopolitical polarization in Vilnius suburban area which could be seen in voting for the opposite political parties and ideology but relatively high electoral activity in recent years (compared to other regions of Lithuania).

To sum up, it is worth saying that Lithuanian electoral geography research results could be used for analysing electoral behaviour changes in the suburban area. This kind of research results should significantly complement Lithuania within its territory for electoral structure studies.